

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΜΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ & ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το Αγαθό του Μουσείου στον Πολιτισμό

&

Η Προσβασιμότητα των ΑμεΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΑ

ΑΘΗΝΑ, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Δημουλάς (Επιβλέπων): Αναπληρωτής Καθηγητής στις Πολιτικές Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής

Δέσποινα Παπαδοπούλου: Καθηγήτρια στην Κοινωνιολογία του Αποκλεισμού και της Κοινωνικής Μεταβολής

Μαρία Στρατηγάκη: Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στα Φύλα και την Κοινωνική Πολιτική

Copyright © Κοντόγιωργα Χριστίνα, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΑμεΑ: Άτομα με Αναπηρίες

ΑΣΕΠ: Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού

ΙΚΑ ΕΤΑΜ: ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων – Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης
Μισθωτών

ΚΕΠΑ: Κέντρο Πιστοποίησης Αναπηρίας

ΚΤΕΛ: Κοινά Ταμεία Εισπράξεων Λεωφορείων

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΟΑΕΔ: Οργανισμός Απασχολήσεων Εργατικού Δυναμικού

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΣΕ: Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδας

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή, Κωνσταντίνο Δημουλά, για τη μεθοδικότητα και τις καθοδηγητικές συμβουλές καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της, καθώς και τόσο προσωπικό των Μουσείων, όπου έλαβε χώρα η απαραίτητη επιτόπια παρατήρηση, όσο και τα άτομα που προσφέρθηκαν μετά χαράς να αφιερώσουν τον πολύτιμο χρόνο τους, παραθέτοντας ενδιαφέρουσες συνεντεύξεις.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή.....	9
I. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Βασικά Χαρακτηριστικά της Αναπηρίας.....	11
i. Το Ιατρικό Μοντέλο.....	14
ii. Το Κοινωνικό Μοντέλο.....	16
II. Διακρίσεις & Κοινωνικός Αποκλεισμός σε Βάρος των Ατόμων με Αναπηρία....	17
III. Ο Πολιτισμός ως Αγαθό και ο Ρόλος του Μουσείου.....	21
i. Η Σημασία της Προσβασιμότητας στα Πολιτισμικά Αγαθά.....	24
ii. Τα Πολιτισμικά Δικαιώματα των ΑμεΑ και η Σημασία της Προσβασιμότητάς τους στα Μουσεία.....	29
iii. Εμπόδια Πρόσβασης των ΑμεΑ στα Μουσεία και Πολιτικές Αντιμετώπισής τους.....	32
IV. Το Θεσμικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Προσβασιμότητας των ΑμεΑ	
i. Διεθνείς Θεσμικές Παρεμβάσεις.....	38
ii. Τα Δικαιώματα Προσβασιμότητας των ΑμεΑ στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	41
iii. Το Θεσμικό Πλαίσιο για την Αναπηρία στην Ελλάδα.....	44
V. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα και η Μέθοδος Διερεύνησής τους	
i. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα.....	48
ii. Μεθοδολογία.....	50
VI. Η Διεξαγωγή και τα Αποτελέσματα της Εμπειρικής Έρευνας	
i. Η Επιτόπια Παρατήρηση και τα Αποτελέσματά της.....	53
ii. Οι Συνεντεύξεις Βάθους και τα Αποτελέσματά τους.....	60
iii. Συνθετικά Συμπεράσματα των Δύο Μεθόδων Εμπειρικής Έρευνας.....	67
Γενικά Συμπεράσματα.....	68

Πηγές – Βιβλιογραφία.....	71
---------------------------	----

Παραρτήματα

i. Κατάλογος Διευκόλυνσης της Επιτόπιας Παρατήρησης.....	75
ii. Οδηγός Συνεντεύξεων Βάθους.....	76

Πίνακες

Πίνακας 1.....	53
Πίνακας 2.....	55
Πίνακας 3.....	56

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στο εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρίες στους πολιτιστικούς χώρους και δη των μουσείων της χώρας. Το Μουσείο κατέχει ανέκαθεν την πρωτοκαθεδρία στην εκπροσώπηση μίας ολόκληρης πολιτιστικής κληρονομιάς. Δεν είναι μονάχα ένα μέρος του πολιτισμού εν γένει, μα είναι καθρέπτης κι εκπρόσωπος ολόκληρης της πολιτιστικής κληρονομιάς με βαρύνοντα κοινωνικό ρόλο. Βρίσκεται στην υπηρεσία του πολιτισμού, ενώ συμπορεύεται με τα ολοένα ραγδαία εξελισσόμενα πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα.

Μία σύντομη ματιά στην ιστορία του αρκεί, για να καταστεί σαφής κι εμφανής η αλλαγή στην εικόνα, τη σημασία και το σκοπό του απέναντι στην κοινωνία κι αυτό αντικατοπτρίζεται σε ένα πλαίσιο μεγαλύτερης προσφοράς αγαθού στο κοινωνικό σύνολο, καθώς και υποδοχής όλο και ευρύτερου κοινού. Στην απαρχή του, το Μουσείο, είχε ως αυτοσκοπό τη διατήρηση, αναπαραγωγή και μετάδοση του στοιχείου της εθνικής κληρονομιάς και ταυτότητας στο μικρό κι εκλεκτό τότε κοινό του. Αυτό άλλαξε για πρώτη φορά στη Βρετανία του 19ου αιώνα, όπου τόσο ο ρόλος όσο κι η αισθητική του Μουσείου ξεκίνησε να ενσωματώνει τη λειτουργία τους στις κοινωνικές εξελίξεις κι επιταγές.

Τα τελευταία χρόνια φαίνεται να έχουν γίνει κάποια βήματα προς την καθολική πρόσβαση των ατόμων σε χώρους της Τέχνης, ωστόσο η ποιότητα και η ουσία των βημάτων αυτών είναι αμφιβόλου αποτελεσματικότητας. Η ανασκόπηση της αξιολογής ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, καθώς και η επιτόπια παρατήρηση και οι συνεντεύξεις βάθους του εμπειρικού μέρους της εργασίας προσπαθούν να αποτυπώσουν στο μέγιστο δυνατό την εικόνα των σύγχρονων μουσείων και της υποδοχής των ατόμων με αναπηρίες εκ μέρους τους.

Λέξεις – Κλειδιά: Πολιτισμός, Άτομα με Αναπηρίες, Ιατρικό και Κοινωνικό Μοντέλο, Μουσεία, Πολιτικές και Στρατηγικές.

The Necessity of the Museum in the Civilization

&

The Accessibility of the People with Disabilities

Christina Kontogiorga

Abstract

This dissertation is dedicated to the extremely important subject of the accessibility of people with disabilities to cultural places and more specifically museums. A museum is, by far, the most significant way to display a civilisation's cultural heritage. It must be pointed out that this is not just a place of culture but also a representation of a country's cultural heritage with an unparalleled social significance. Additionally, a museum's significance is highlighted by its co-existence with many ongoing political and social movements.

A brief look back in its past is adequate to show how profound is the change in its sense and purpose towards society, a change that is reflected by its growing offer to society and the rising number of visitors. If anyone wanted to trace the origins of this specific institution called Museum then they would find that its goal was the perseverance and reproduction of an ethnic's group cultural heritage and national identity to its small -by today's standards- and selected audience. However, the 19th century marked a new era where museums became an essential part of any social development and change.

In the past few years, it seems that a decision has been made in order individuals with disabilities to gain access into places where art is displayed. Nevertheless, a large number of people argue that many of these changes are pointless and do not have results in real life. Greek and foreign bibliography as well as systematic observation and a large number of interviews, which can be seen in the empirical part of this dissertation, try to convey how modern museums are really like and how they handle people who face challenges because of impairment.

Keywords: Culture, People with Disabilities, Medical and Social Model, Museums, Policies and Strategies.

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία στόχο έχει την αποτύπωση της καθημερινότητας των ατόμων με αναπηρίες όσον αφορά στην επαφή τους με τους χώρους πολιτισμού και συγκεκριμένα τα μουσεία στην Ελλάδα. Στηρίζεται σε τρεις βασικούς άξονες, αυτόν της παράθεσης των αναγκών, που εκφράζουν τα άτομα κατά την επίσκεψή τους σε ένα μουσειακό χώρο, τα μέτρα που λαμβάνονται από τον εκάστοτε φορέα για την προσβασιμότητά τους, καθώς και το βαθμό εφαρμογής και αποτελεσματικότητάς τους.

Είναι γεγονός πως τα εν λόγω άτομα είναι αντιμέτωπα με ένα σύνολο δυσκολιών σε κάθε πτυχή του καθημερινού βίου τους, συνθήκη που ισχύει σαφώς και στο χώρο της Τέχνης. Ομολογουμένως, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα ως προς την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες σε χώρους Τέχνης, ωστόσο το πρόβλημα παραμένει, εφόσον τα βήματα αυτά δεν επαρκούν για την αντιμετώπισή τους.

Το πρώτο μέρος της εργασίας αφιερώνεται σχεδόν αποκλειστικά στη θεωρητική προσέγγιση της προσβασιμότητας. Ξεκινά με τη μελέτη κι ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών της αναπηρίας, μέσω του ορισμού της, όπως αυτός διατυπώνεται έπειτα από χρόνιες αποκλίσεις και διαφωνίες θεωρητικών κι ειδημόνων και της ιστορικής αναδρομής στη θεωρία σχετικά με το ιατρικό μοντέλο αναπηρίας και το κοινωνικό, το οποίο είναι σήμερα το πλέον ισχύον. Ακολουθεί το κεφάλαιο αναφορικά με τη διάκριση ως έννοια κι ως φαινόμενο, που υφίστανται τα άτομα με αναπηρίες μέσα από την παθογένεια του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η θεωρητική τοποθέτηση ξεδιπλώνεται με την παρουσίαση του πολιτισμού ως αγαθού στην ανθρώπινη ζωή και ιδίως με την αξία και το ρόλο του Μουσείου στον πολιτισμό και κατ' επέκταση στην ανθρωπότητα. Εν προκειμένω, το κεφάλαιο αποτελείται από το τρίπτυχο της σημασίας που κατέχει η προσβασιμότητα στα αγαθά του πολιτισμού κι έπειτα συγκεκριμενοποιείται στην προσβασιμότητα στα Μουσεία μέσα από τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες στο πλαίσιο της πολιτιστικής ζωής. Παρατίθενται, ακόμη, τα διαρκή εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτά κατά την πρόσβασή τους σε μουσειακούς χώρους, καθώς και οι πολιτικές, οι οποίες υιοθετούνται για την πάταξη του φαινομένου του αποκλεισμού. Το θεωρητικό στοιχείο της εργασίας κλείνει με την παράθεση του θεσμικού πλαισίου, που

εφαρμόζεται σχετικά με τη διασφάλιση της προσβασιμότητας των ατόμων με αναπηρίες σε διεθνές, ευρωπαϊκό και, τέλος, εγχώριο πεδίο.

Το δεύτερο μέρος της διπλωματικής εργασίας απαρτίζεται από τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη συλλογή των απαραίτητων ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων της εμπειρικής έρευνας, αναφορικά με το βαθμό εφαρμογής των μέτρων για την προσβασιμότητα των ατόμων, καθώς και της λειτουργικότητας αυτών. Καθίστανται σαφή τα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία στάθηκαν έρεισμα στο σχεδιάγραμμα του καταλόγου για την επιτόπια παρατήρηση σε τρία εμβληματικά μουσεία και στον καθοδηγητικό οδηγό των συνεντεύξεων βάθους, μέθοδοι, οι οποίες επισφράγισαν το εμπειρικό μέρος της διπλωματικής εργασίας και σχημάτισαν την εικόνα της συνθήκης που επικρατεί μεταξύ της σχέσης των ατόμων με αναπηρίες και του πολιτισμού.

I. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Βασικά Χαρακτηριστικά της Αναπηρίας

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η αναπηρία ως έννοια γίνεται αντιληπτή από τον Δυτικό πολιτισμό βάσει αφενός της εκβιομηχάνισης και, αφετέρου, της κυριαρχίας της ιατρικής γνώσης, ή αλλιώς ιατρικοποίησης. Τα άτομα με κάποια μορφή ή βαθμό αναπηρίας, δεν ήταν σε θέση να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία ή να αναλαμβάνουν εργοστασιακές υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα να περιθωριοποιούνται με το στίγμα του μη ικανού και μη κατάλληλου ατόμου, γεγονός που συνέβαλε στη διάκριση ως κοινωνική παθογένεια να ευοδωθεί.

Η ιατρική κοινότητα, λόγω της επιστημονικής ιδιότητας κι αυθεντίας, που της αποδίδεται, είχε τη δυνατότητα να συμμετέχει σε συζητήσεις και πρακτικές που αφορούσαν στο ανθρώπινο σώμα, τη μελέτη της κατάστασης κι εξέλιξής του. Την εποχή εκείνη άνθιζε το φαινόμενο της εξαιρετικά διευρυμένης ιδρυματοποίησης των ατόμων με αναπηρία σε δομές μορφής ασύλου ή οικοτροφείου κι έχρηζαν «άμεσης θεραπείας».

Η προσπάθεια του ορισμού της αναπηρίας ως φαινομένου, εδώ και πολλές δεκαετίες, προκαλεί ιδιαίτερη σύγχυση στο πλαίσιο της χρήσης ενός μεγάλου εύρους ορολογιών. Πρόκειται για φαινόμενο αναμφίβολα πολύπλοκο, με πολλές παραμέτρους και τεράστια βαρύτητα σε κοινωνικό επίπεδο και το πρόβλημα έχει ως αφετηρία την απουσία μίας αρχής που να είναι υπεύθυνη για την παρακολούθηση και αξιολόγησή του. Οι περισσότερες τοποθετήσεις αναφορικά με την αναπηρία συγκλίνουν στο ότι αφορά σε μία συνθήκη ή κατάσταση εκ γενετής, αλλά και επίκτητη εξαιτίας ενός ατυχήματος ή μίας ασθένειας στη ζωή ενός ατόμου. Γίνεται λόγος για μία βλάβη λειτουργικού επιπέδου που περιορίζει σε σημαντικό ή ολοκληρωτικό βαθμό την αρμονική ζωή του ατόμου με αναπηρία. Επηρεάζει είτε τη στάση του ατόμου είτε την κίνησή του, σε οποιοδήποτε βαθμό κι εάν αυτό συμβαίνει. Πέραν της λεπτότητας από πλευράς ετυμολογίας, είναι δύσκολο να βρεθεί ένας μοναδικός ορισμός να καλύπτει κάθε πτυχή της ζωής ενός ατόμου με αναπηρία. Δεν υπάρχουν μόνο διαφορετικές μορφές και βαθμός αναπηρίας, αλλά σημαντικό ρόλο κατέχει και η ποικιλία στη ζωή κάθε ατόμου, οι διαφορετικές εμπειρίες και καταβολές, το περιβάλλον ανατροφής, καθώς και η διαφορετική διαχείριση του

φαινομένου· ο ορισμός φορά το μανδύα της εκάστοτε ιδεολογίας, νοοτροπίας και θέασης της αναπηρίας¹.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας σε συνεργασία με το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπάρχει ένα δίπολο που ορίζει ή προσπαθεί να ορίσει την αναπηρία. Το εν λόγω δίπολο στηρίζεται στις εξής θεωρητικές ταξινομήσεις· αφενός το αρχικό ICIDH² και το πρόσφατο ICIDH – II³. Όσον αφορά στην πρώτη ταξινόμηση, η αναπηρία στηρίζεται ως ορισμός και κατάσταση στο αλληλοσυνδεδεμένο τρίπτυχο της Βλάβης, της Αναπηρίας της Μειονεξίας. Ως βλάβη λαμβάνεται υπόψιν η απώλεια ή ανωμαλία ψυχολογικής, φυσιολογικής ή ανατομικής δομής ή λειτουργίας, ενώ ως αναπηρία και αποτέλεσμα της βλάβης ο περιορισμός ή η έλλειψη ικανότητας προς εκτέλεση μιας δραστηριότητας εντός του φάσματος που θεωρείται «ομαλό» για ένα άτομο. Η μειονεξία είναι το αποτέλεσμα αμοτέρων, της βλάβης και της αναπηρίας, αποτελώντας το κώλυμα στην τέλεση ενός ρόλου που τρόπον τινά είναι ομαλός για το ίδιο το άτομο, σε αναλογία με χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία, καθώς και ο ταξικός παράγοντας.

Σε μία προσπάθεια εξέλιξης και βελτίωσης του προηγούμενου ορισμού, λόγω της έντονης κριτικής που δέχθηκε, καθώς κι έχοντας μία αρκετή εμπειρία της επίδρασης του πρώτου αυτού ορισμού, ο ΠΟΥ τοποθετείται διαφορετικά. Τα όρια της αναπηρίας ως φαινομένου σε επίπεδο ορολογίας διευρύνονται αισθητά σε περαιτέρω επιμέρους ζητήματα. Η νέα τοποθέτηση εμπεριέχει τις σωματικές δομές και λειτουργίες, ήτοι τη διάσταση του σώματος, που συνδέεται με μια βλάβη ή με μια απώλεια ή ανωμαλία της σωματικής δομής ή με μια φυσιολογική ή ψυχολογική λειτουργία, καθώς και τις ατομικές δραστηριότητες, ως τη φύση και την έκταση της λειτουργικότητας σε ατομικό επίπεδο. Τέλος, η αναφορά της συμμετοχής του ατόμου στην κοινωνία έχει να κάνει με τη φύση και την έκταση της συμμετοχής του σε καθημερινές καταστάσεις που έχουν σχέση με δραστηριότητες και άλλους παράγοντες. Αυτά τα χαρακτηριστικά έχουν διαβαθμίσεις έκαστο στη διάρκεια και την ποιότητά τους, ανάλογα με τη φύση και το βαθμό της αναπηρίας, αλλά και τα

¹ Σημειωτέον πως από το 1982 στην Ελλάδα χρησιμοποιούταν ο όρος «Άτομα με Ειδικές Ανάγκες» και η τελευταία αναθεώρηση τον αντικατέστησε με τον όρο «Άτομα με Αναπηρία».

² International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps

³ International Classification of Impairments, Activities and Participation

προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου. Από το 2002, η αναπηρία ως κατάσταση θεωρείται αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ της υγείας και κάποιου συστήματος εξωτερικών/περιβαλλοντικών ή εσωτερικών προσωπικών παραγόντων. Ως εξωτερικοί παράγοντες νοούνται το φυσικό, κοινωνικό, οικογενειακό, εκπαιδευτικό και πολιτισμικό περιβάλλον με τα χαρακτηριστικά και τους θεσμούς, που το διέπουν, ενώ στους εσωτερικούς παράγοντες καταγράφονται το φύλο, η ηλικία, το κοινωνικό και μορφωτικό υπόβαθρο, ο χαρακτήρας, οι στάσεις και συμπεριφορές των ατόμων⁴.

Τα άτομα με κινητικά προβλήματα αφορούν όσα κάνουν χρήση βοηθητικών μέσων για τη διευκόλυνση της στάσης ή της κίνησής τους, όπως αμαξίδια, μπαστούνια ή καροτσάκια. Τα άτομα με αισθητηριακά προβλήματα αφορούν σε άτομα με δυσκολία στην όραση ή πλήρη απώλειά της, καθώς και άτομα με δυσκολία ή απώλεια ακοής, ενώ στην κατηγορία των ατόμων με δυσκολία στην αντίληψη και την επικοινωνία: ανήκουν τα άτομα με νοητική υστέρηση ή μειωμένη αντίληψη.

Η σύγχρονη αντίληψη των ατόμων με αναπηρία επιτάσσει την αντιμετώπισή τους όχι ως άτομα με ανικανότητα, παρά με άτομα με συγκεκριμένα εμπόδια, για τα οποία τόσο η πολιτεία όσο και η ίδια η κοινωνία οφείλει να μεριμνήσει. Κατά την Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ⁵, η Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δήλωσε πως τα δικαιώματα υπέρ της ανθρώπινης αξιοπρέπειας «αφορούν ανεπιφύλακτα και τα άτομα με αναπηρίες». Ωστόσο, δεν μπορεί επομένως να γίνει λόγος για ισότητα στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς τα άτομα με αναπηρία έρχονται καθημερινά αντιμέτωπα με τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, πράγμα που εμποδίζει την ενεργό συμμετοχή τους ως ίσα όντα κι ενθαρρύνεται η διάκριση και ο ρατσισμός, παθογένειες που αναπαράγονται δίχως όριο.

⁴ Βασίλης Αργυρόπουλος, «Το ζήτημα της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στο μουσειακό χώρο» στο Μπίλι Βέμη, Ειρήνη Νάκου, Μουσεία και Εκπαίδευση, σ. 309.

⁵ Βιέννη, 1993

i. Το Ιατρικό Μοντέλο

Η θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου της αναπηρίας συνίσταται στο Ιατρικό και στο Κοινωνικό Μοντέλο τα οποία θα αναλυθούν ξεχωριστά στο τρέχον κεφάλαιο. Όπως προαναφέρθηκε, η αναπηρία είναι δύσκολο – εάν όχι ανέφικτο – να οριοθετηθεί σε ένα ενιαίο εννοιολογικό πλαίσιο, γιατί ουδεμία απλή περιγραφή ή παράθεση της κατάστασης και του αντίκτυπου της για το άτομο και το κοινωνικό σύνολο είναι αρκετή. Ακόμη, οι συνέπειες και οι ανάγκες για τα άτομα, τις κοινωνικές δομές και το ολοένα εξελισσόμενο θεσμικό πλαίσιο είναι εξαιρετικά λεπτομερείς και περίπλοκες. Όλες αυτές οι παράμετροι συνδυάζονται και πλάθουν το ιατρικό και κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, τα οποία ουσιαστικά αποτελούν κατά προσέγγιση την υπόστασή της ως φαινόμενο κι εξυπηρετούν την κατανόησή του.

Η αναπηρία υπό το καθαρά ιατρικό ερμηνευτικά πρίσμα έχει ισχύ από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, οπότε κι υπήρξε το κυρίαρχο μοντέλο ως εννοιολογικό εργαλείο για την κατανόηση και προσέγγιση της αναπηρίας. Η συγκεκριμένη προσέγγιση αποτύπωνε την αναπηρία ως το αποτέλεσμα του μη κανονικού σώματος, το οποίο προκαλεί περιορισμούς στη λειτουργικότητά του. Η αναπηρία σχετίζεται στην ύπαρξη λειτουργικής βλάβης συγγενούς ή επίκτητης, αποτέλεσμα ή κατάλοιπο συνήθως κάποιας ασθένειας ή ατυχήματος. Στην πρόσφατη τοποθέτησή του ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας περιγράφει την αναπηρία, παρομοιώνοντάς την ως «ομπρέλα», όρος ο οποίος περιέχει τη «βλάβη», ήτοι το κώλυμα στη λειτουργία του σώματος ή στην εικόνα του ατόμου, τα εμπόδια στη δραστηριότητα και τις ενέργειές του, τη δυσκολία, δηλαδή, που αντιμετωπίζει το άτομο κατά την καθημερινή του προσπάθεια για απλές εργασίες, γεγονός που, με τη σειρά του, θέτει αισθητούς περιορισμούς στη συμμετοχικότητα του ατόμου όσον αφορά στην κοινωνική, την πολιτική και την πολιτιστική ζωή. Αυτό που αξίζει να αναφερθεί περισσότερο είναι η ατομοκεντρική διάσταση στη δομή της ιατρικής προσέγγισης, η οποία εστίαζε στην αναπηρία καθαυτή κι αναζητούσε τη θεραπεία της. Παρόλα αυτά, δεν αναιρούταν σε καμμία περίπτωση η σημασία του κοινωνικού, καθώς και του περιβαλλοντικού στοιχείου.

Στην – τρόπον τινά – απέναντι όχθη, της εννοιολογικής προσέγγισης βρίσκεται το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας, η ανάλυση του οποίου συμπληρώνει αλλά κι

αντιτίθεται σε αυτή του ιατρικού. Στο πλαίσιο μίας σύντομης ιστορικής αναδρομής, κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, ιδιαίτερα στην Αγγλία, ξεκινούν να ιδρύουν αναπηρικές οργανώσεις, ενώ το φεμινιστικό σλόγκαν πως «το πολιτικό είναι προσωπικό» υιοθετείται πλέον κι από τα άτομα με αναπηρία, ως τοποθέτηση διαμαρτυρίας κόντρα στο στερεοτυπικό κατεστημένο. Οι ακτιβιστές Vic Finkelstein και Mike Oliver αμφισβητούν σθεναρά την ιατρική προσέγγιση κι αναφέρουν πως η αναπηρία δε βρίσκεται στο ανθρώπινο κορμί, παρά στην κοινωνία. Υποστηρίζουν πως η αναπηρία οφείλεται στην αποτυχία της κοινωνίας, η οποία δεν παρέχει τις αρμόζουσες υπηρεσίες στα άτομα προς κάλυψη των αναγκών τους.

ii. Το Κοινωνικό Μοντέλο

Η ατομοκεντρική προσέγγιση δίνει τη θέση της στην κοινωνική – υλική αντίληψη και, σύμφωνα με το Union of the Physically Impaired against Segregation το 1976, την, ομολογουμένως, απαρχή του κοινωνικού ερμηνευτικού μοντέλου, η αναπηρία ορίζεται ως το μειονέκτημα ή ο περιορισμός δραστηριότητας που προκαλείται από τη σύγχρονη οργάνωση η οποία δεν λαμβάνει καθόλου ή σχεδόν καθόλου υπόψη της τα άτομα με σωματικές βλάβες και τους αποκλείει έτσι από την ενσωμάτωση στις κοινωνικές δραστηριότητες. Καθίσταται σαφές πως η αναπηρία ως έννοια έχει μπει σε μία κατεύθυνση επαναπροσδιορισμού της ερμηνείας της κι έχει αναχθεί επαναπροσδιορίσει σε κοινωνική κατασκευή και μορφή κοινωνικής καταπίεσης.

Σήμερα, το κοινωνικό στοιχείο ερμηνείας της αναπηρίας έχει διατηρηθεί σε επίπεδο προσπάθειας περί ευαισθητοποίησης της κοινωνίας και της Πολιτείας αναφορικά με την ισότιμη αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία. Μπορεί η κοινωνία να έχει κάνει βήματα ως προς τη δεκτικότητα που δείχνει στα άτομα, ωστόσο το στίγμα στο πρόσωπό τους είναι αδύνατο να εξαλειφθεί. Μπορεί να υπάρχουν ράμπες στους δρόμους, όμως ακόμη παραμένουν για πολλούς αόρατες, καθώς η στάθμευση μπροστά σε αυτές ή πάνω σε θέσεις στάθμευσης για αμαξίδια, είναι καθημερινό πρόβλημα των ατόμων αυτών. Χρειάζεται, ακόμη, πολλή δουλειά για να μπαίνει στο νου του ανθρώπου η ανάγκη του ανθρώπου με αναπηρία και να μην καθίσταται απαραίτητες οι συνεχείς υπενθυμίσεις από καθημερινές καταγγελίες ανθρώπων που υπήρξαν μάρτυρες τέτοιων περιστατικών κι αναγκάστηκαν να υπερασπιστούν τα άτομα αυτά, καθιστώντας τα εμμέσως ανίκανα να διεκδικήσουν μόνα τους τα αυτονόητα δικαιώματά τους. Χρειάζεται, ακόμη, πολύς δρόμος, για να αντιμετωπίζεται το άτομο με αναπηρία ως φυσιολογικό κι αυτή η λέξη να πάψει να χρησιμοποιείται μονάχα με τον αποφαιτικό σύνδεσμο «μη» μπροστά της.

II. Διακρίσεις και Κοινωνικός Αποκλεισμός σε Βάρος των Ατόμων με Αναπηρία

Μέσα από την παρατήρηση της ζωής των ατόμων με αναπηρίες, ξεδιπλώνεται η θεωρία της διάκρισης και της περιθωριοποίησης, του αποκλεισμού σε κοινωνικοπολιτικό, κατά κανόνα, επίπεδο, δεδομένου πως πλέον έχει κατοχυρωθεί η νομική προστασία των ατόμων αυτών, πράγμα που ωστόσο δεν αρκεί για την εξάλειψη της απόκλισής τους από το σύνολο. Στο επίκεντρο της ανάλυσης και μελέτης της περίπτωσης του βίου των ατόμων αυτών βρίσκεται το ζήτημα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και δη το ότι η προσήλωση στην αξία της ατομικής ελευθερίας οφείλει να είναι η προέκταση στην πρόσληψη του Όλου [Τσουκαλάς, 2010]. Το άτομο πρέπει από τη γέννησή του να «προικίζεται» με το δικαίωμα στην προσωπική του ταυτότητα και να διεκδικεί το θεμελιώδες δικαίωμα στη διαφορετικότητά του.

Εδώ προκύπτει η ανάγκη διατύπωσης της έννοιας της ταυτότητας και ιδίως της κοινωνικής ταυτότητας, που – κατά την Ψυχολογία – προστίθεται ως προέκταση στην ατομική [Ζαβαλόνη & Γκουερίν, 1996]. Για την Κοινωνιολογία πρόκειται για την προέκταση των εννοιών, των κανόνων και των αξιών που προσδιορίζουν τις προσδοκίες του ατομικού ρόλου, ως μέσα που επιτρέπουν την ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σύστημα. Κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης εσωτερικεύονται θεμελιώδεις πλευρές της προσωπικότητας και η άρνηση της αποδοχής από πλευράς κοινωνικού συνόλου οδηγεί στην αλλοτρίωση. Η ταυτότητα ορίζεται ως μία οργανωμένη δομή, ως η δόμηση της κοινωνικής πραγματικότητας, ως ο χώρος όπου τίθενται οι προβληματισμοί της φύσης της υποκειμενικότητας και της γνώσης [Γκόφμαν, 1963]. Η σχέση μεταξύ ταυτότητας και πολιτισμού θεωρείται κεντρικής σημασίας προβληματική της φύσης εντός της ανθρώπινης υποκειμενικότητας κι ανάγεται σε μία μηχανική αναπαράσταση ομαδικών επιταγών στο πλαίσιο μίας ψυχικής δραστηριότητας, στο πλαίσιο του οποίου το ατομικό στοιχείο ενεργοποιείται ως συνείδηση κατά την έκφραση του εαυτού. Τα άτομα με αναπηρίες λόγω της αντιμετώπισής τους από το κοινωνικό σύνολο σε επίπεδο αποδοχής και προθυμίας διευκόλυνσης όσον αφορά στην ένταξή τους, στερούνται του στοιχείου της κυρίαρχης κοινωνικής ταυτότητας, η οποία ως έννοια στην πολιτική επιστήμη αντικατοπτρίζει

την κοινωνική συνείδηση του ανήκειν και της υπαγωγής σε μία ομάδα, ακόμη κι εάν αυτή αφορά στην κοινωνία εν γένει.

Ο Πολιτισμός αναδύεται τα τελευταία χρόνια ως πεδίο ελευθερίας, ελευθερίας στην απόλαυση της Τέχνης, καθώς και στη συμμετοχή σε εκείνη, συνθήκη που φθάνει το άτομο στο σημείο να πατάξει τις ανελευθερίες των προηγούμενων ετών και να αγγίξει την προσωπική του χειραφέτηση μέσα από την αυτονομία και την αυτοδιάθεσή του. Η διευκόλυνση στην πρόσβαση δε συνεπάγεται και ελευθερία κινήσεων, η πεμπτοσύια της ατομικής χειραφέτησης ανάγεται στη μη εξάρτηση από άλλο άτομο. Η ελευθερία της επιλογής συνίσταται στη δυνατότητα αποδυνάμωσης των εξωγενών δεσμεύσεων, στην απαλλαγή από στερεοτυπικές νοηματοδοτήσεις του παρελθόντος κι από εσωτερικευμένες ταυτότητες. Για πολλούς αιώνες οι ιδέες για τη φύση του ανθρώπου καλούνται να οριοθετήσουν την πραγματικότητα της ύπαρξής του, πράγμα που συναντά τη θεώρηση του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας⁶. Η ιδέα της καλής αντικειμενικά ζωής έγκειται ακριβώς στην αξιοπρέπεια της αυτονομίας κι αυτή ακριβώς η αυτονομία διεκδικείται και στο πεδίο του πολιτισμού.

Όπως προαναφέρθηκε, η νομική προστασία του σεβασμού των ατόμων με αναπηρίες επουδενί σημαίνει πως συμβαίνει σε μη θεωρητικό επίπεδο και πως τα μέτρα που λαμβάνονται για την προσβασιμότητα των ατόμων αρκούν. Θα μπορούσε κανείς συνειρμικά να κάνει λόγο για τη φουκωική θεωρία της Βιοπολιτικής⁷, μέσα από την οποία προκύπτουν πολιτικά και κοινωνικά διακυβεύματα, με ισχύ έως και σήμερα. Συγκεκριμένα στο έργο του «Επιτήρηση και Τιμωρία», ο Φουκώ μίλησε για τον περιορισμό μίας συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων μέσα από τη μη παροχή πρόσβασης στο κοινωνικό σύνολο, με απώτερο σκοπό τον απόλυτο έλεγχο και την πλήρη εποπτεία τους. Σε αντιστοιχία με την περίπτωση των ατόμων με αναπηρίες, το γεγονός πως η πρόσβαση είναι τόσο δύσκολη, εάν όχι ανύπαρκτη, οδηγεί στον αυτοπεριορισμό των ατόμων αυτών, στην περιθωριοποίησή τους και, σαφώς, στο αίσθημα της παραίτησης που τα διακατέχει, με αποτέλεσμα να αποστασιοποιούνται από κάθε διεκδίκηση ενός βελτιωμένου βίου. Το αίσθημα της ντροπής, της ενοχής ως βάρος της κοινωνίας, καθώς και του φόβου για το μέλλον είναι κυρίαρχα στον

⁶Βλ. Υποκεφάλαιο I.

⁷ Ως Βιοπολιτική ορίζεται ο εξορθολογισμός των προβλημάτων που έθεσαν στη διακυβερνησιακή πρακτική τα φαινόμενα, που χαρακτήριζαν ένα σύνολο ζώντων, συγκροτημένων σε πληθυσμό.

ψυχισμό των ατόμων αυτών, πράγμα που φέρνει στο νου τη θεωρία της αλλοτρίωσης⁸.

Η αλλοτρίωση ως έννοια είναι στενά συνυφασμένη με την αποξένωση την εξαθλίωση και τη φθορά του ανθρώπου. Ο Μαρξ μίλησε, στο πλαίσιο της εργασίας, για ένα τετράπτυχο ανθρώπινης αποξένωσης, με τους δύο τελευταίους άξονες να αφορούν την αποξένωση από τα υπόλοιπα ανθρώπινα όντα, καθώς και από τον εαυτό. Ομοίως, τα άτομα με αναπηρίες φθάνουν να εργαλειοποιούνται και να τίθενται στο περιθώριο του κοινωνικού συνόλου ως άτομα που χρήζουν διαφορετικής μεταχείρισης κι η πολιτεία δεν είναι σε θέση να την παράσχει, ενώ παράλληλα τα άτομα νοιώθουν πως κατακλύζονται από τη ματαιότητα της ίδιας τους της ύπαρξης, φθάνοντας στο σημείο να νοιώθουν μιάσματα, όντα ενός κατώτερου θεού. Στην επιστήμη της Ψυχιατρικής η αλλοτρίωση ορίζεται ως η παρέκκλιση κι η «ξενικότητα», ενώ στο αντικείμενο της Κοινωνιολογίας και Φιλοσοφίας γίνεται λόγος για την προσωπική αντικειμενικοποίηση, ήτοι για την απόλυτη «αυταπαξένωση» [Πέτροβιτς, 1973]. Ο κοινωνικός αποκλεισμός φέρει ως αποτέλεσμα την εσωτερική αποδιοργάνωση του ατόμου και το αποτρέπει από την ιδιοποίηση του κόσμου, όπου ζει και οδηγεί από μόνο του τον εαυτό του στην κοινωνική απομόνωση. Ο Χόφμαν συγκεκριμενοποίησε το φαινόμενο της αλλοτρίωσης, ανάγοντάς το στο πλαίσιο του καπιταλισμού, υπό ένα πρίσμα εκμετάλλευσης των ατόμων ως ασήμαντων, ενώ ο Αντόρνο στοχάστηκε την έννοια αυτή στο πεδίο της φθαρμένης ζωής, λέγοντας πως *μία ιεραρχική κοινωνία οδηγεί στο φαίνεσθαι της ελευθερίας και πως ο ισχύων συστημικός ανορθολογισμός οδηγεί σε έναν κατακερματισμένο ψυχισμό με το αίσθημα της παρασιτικής ύπαρξης, στο αίσθημα του παρείσακτου όντος, του «αταίριαστου».*

Το να εθελουφλεί κάποιος μπροστά στις κοινωνικές ανισότητες καταδικάζει κι επιτρέπει να εξηγούνται όλες ως φυσικές, με τα άτομα να υιοθετούν μία αίσθηση του ότι δεν «πρέπει» να αξίζουν [Μπουρντιέ, 1964 & 1979]. Επομένως, όταν το κοινωνικό σύνολο μένει αδρανές απέναντι στην καθημερινή αδικία που συντελείται απέναντι στα άτομα με αναπηρίες, συμβάλλει στο να αντιμετωπίζεται η κοινωνική διάκριση ως νορμάλ συνθήκη. Μάλιστα, αυτό έχει ως αποτέλεσμα να καλλιεργείται στο σύνολο η ψευδαίσθηση της ανωτερότητας, της «προνομιούχας φύσης», υπό την

⁸ Για την Αλλοτρίωση ως συνθήκη μίλησαν κατά καιρούς πολλοί φιλόσοφοι κι επιστήμονες. Εν προκειμένω, αναλύονται οι θεωρήσεις των Μαρξ (1844), Αντόρνο, Πέτροβιτς και Χόφμαν (1973).

έννοια της ατομικής χάρης ή προσωπικής αξίας. Ο κοινωνικός και ταξικός ρατσισμός αναπαράγονται και διαχέονται ραγδαία, φθάνοντας τα άτομα με αναπηρίες στο σημείο να αποδέχονται την προσωπική τους μοίρα ως προδιαγεγραμμένη σε μία ανούσια ύπαρξη. Κάνοντας μία αντιστοιχία με τα λόγια του Pierre Bourdieu στο έργο του «LewHeritiers», όπου υπογραμμίζει την ισότητα των ευκαιριών σε καθολικό επίπεδο, στο πλαίσιο μίας δημοκρατικής εκπαίδευσης, ομοίως οι άξονες μίας δημοκρατικής κοινωνίας επιτάσσουν την καθολικότητα στην πρόσβαση και απόλαυση κάθε πτυχής του βίου. Έχει έρθει η στιγμή να επέλθει η ισορροπία στη βαρύτητα που δίνεται ως προς τη μέριμνα των ατόμων, εφόσον η εκάστοτε άρχουσα τάξη έχει «υπεραντιπροσωπευθεί» [Μπουρντιέ, 1979] και χαίρει προνομίων.

Ούτως η άλλως, η τάξη ως έννοια δε συνίσταται από ένα σύνολο ή μία αλυσίδα ιδιοτήτων, παρά δομείται στη δυναμική των σχέσεων ανάμεσα σε όλες τις διακριτικές ιδιότητες. Από τη συνθήκη αυτή απονέμεται σε κάθε ιδιότητα, καθώς και στα αποτελέσματα που έκαστη επιφέρει, την αξία τους, θεωρία που συνάδει ρητά με την έννοια της καθολικής ισότητας, η οποία είναι το ζητούμενο. Μάλιστα, η μετακίνηση και η κατανομή στο εσωτερικό ενός κοινωνικού χώρου σχετίζεται με την «υπακοή» στις εκ των άνω δυνάμεις που επιβάλλονται στο άτομο, καθώς και την προσωπική αδράνεια που αντιτάσσεται στις δυνάμεις αυτές υπό το πρίσμα της εσωτερίκευσης κι αντικειμενικοποίησης του εαυτού. Αντιστοίχως, τα άτομα με αναπηρίες τείνουν ή προκύπτει να κατηγοριοποιούν τον ίδιο τους τον εαυτό σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, μακριά από το κοινωνικό σύνολο. Η τάση της κοινωνικής κατασκευής που θέλει να απομονώνει σχετικώς ομοιογενή σύνολα, χαρακτηριζόμενα από συγκεκριμένες ιδιότητες έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις διάκρισης. Σε ένα αισθητά μεγάλο βαθμό έχει προκύψει το φαινόμενο του κοινωνικού αυτοματισμού, που καθορίζει με τη δική του ευχέρεια την κοινωνική αξία κάθε υποκειμένου, καθώς και του ρόλου που εκείνο καλείται να διαδραματίσει εντός της κοινωνίας και κατ' επέκταση των δικαιωμάτων που του αρμόζουν· πρόκειται για ένα πλήγμα στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

III. Ο Πολιτισμός ως Αγαθό και ο Ρόλος του Μουσείου

Ο Πολιτισμός φαίνεται να αναδύεται ως λέξη κατά τον 18^ο αιώνα στο πλαίσιο της κουλτούρας κι εδραιώνεται ως έννοια τον επόμενο αιώνα στις απαρχές της νεωτερικότητας. Αναγνωρίζεται ως καθρέπτης της κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας ,όντας ο ίδιος η ταυτότητα ενός κοινωνικού συνόλου και προσφέρεται, αγηφώντας διεθνικά και διακρατικά σύνορα. Η ύπαρξη της έννοιας της εξουσίας και του κράτους συμπορεύονται με αυτή του πολιτισμού κι ο δεσμός τους είναι εξίσου δυνατός για αιώνες. Τα κράτη δίνουν βαρύτητα στη διαφύλαξη και την προβολή του πολιτισμού τους, ενώ συχνά εκείνος έχει αποτελέσει τόσο το μήλο της έριδος σε διακρατικές διενέξεις, όσο και ειρηνευτικό τους μέσο, με πρόσχημα την αδιαμφισβήτητη αξία του.

Η απόλαυση του ιερού πολιτισμικού αγαθού είναι συνώνυμη της ενότητας εντός της ανθρωπότητας κι είναι η κατευθυντήριος γραμμή για την πεμπτούσια της πνευματικής και ψυχικής καλλιέργειας κι ευεξίας. Η πρόσβαση στον πολιτισμό είναι ακλόνητο δικαίωμα του ανθρώπου και τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αισθητά μεγάλες προσπάθειες για ενδυνάμωση της σχέσης τους. Στον πολιτισμό πλέον στηρίζεται σημαντικό μέρος της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών, καθώς κι επενδύσεων μεταξύ των κρατών που αφορούν έργα πολιτιστικής υποδομής. Το Μουσείο είναι από τους πλέον κύριους εκπροσώπους του πολιτισμού και σε αντίθεση με το καθεστώς του παρελθόντος, πλέον ακολουθεί πολιτική καθολικής πρόσβασης.

Το Μουσείο δεν είναι μονάχα ένας χώρος φιλοξενίας έργων τέχνης κι εκθεμάτων, παρά έχει διευρύνει τη σημαντικότητά του ως χώρος μελέτης και συμβολής σε ερευνητικά προγράμματα μέσω του απεριόριστου πλούτου ιστορικών πληροφοριών που προσφέρει. Πλέον έχει αποτελέσει σημαντικό κομμάτι τίτλου σπουδών μέσα από τμήματα Μουσειολογείας ή Συντήρησης Έργων Τέχνης, ενώ η συνεισφορά του ως συμπληρωματική εκπαίδευση παράλληλα με το θεσμό του σχολείου μέσα από εκδρομές και προγράμματα μουσειακής αγωγής είναι ιδιαίτερος αξιοσημείωτη.

Μέσα στην πάροδο της ιστορίας, η φυσιογνωμία του μουσειακού θεσμού ήρθε αντιμέτωπη με ριζικές εξελίξεις όσον αφορά στην προσφορά του. Κατά την αρχαιότητα η έννοια του Μουσείου διαφοροποιείται αισθητά από τη σημερινή. Θεωρούταν ο χώρος που αφιερώθηκε στις Μούσες, πράγμα που δικαιολογεί την ετυμολογία της λέξης του. Υπήρξε ο ναός κι ο χώρος που τις προστάτευε, καθώς και

χώρος αφιερωμένος σε συζητήσεις γύρω από τη Φιλοσοφία και την Επιστήμη κι όχι μέρος όπου μπορούσε κανείς να συναντήσει έργα τέχνης. Η Πινακοθήκη ήταν εκείνη που υπηρετούσε τα χρόνια εκείνα την Τέχνη, κατά κανόνα μέσα από τη ζωγραφική απεικόνιση. Κατά τα μετέπειτα μεσαιωνικά χρόνια, αντικείμενα υψίστης αξίας βρίσκονταν φυλασσόμενα στο εσωτερικό εκκλησιαστικών και μοναστηριακών χώρων, ενώ μεγαλύτερο μέρος πολύτιμων αγαθών που βρίσκεται υπό την κατοχή της Δύσης στηρίζεται στις σταυροφορίες του 7^{ου} κι 8^{ου} αιώνα⁹.

Τα πρώτα σημάδια της συνεισφοράς του Μουσείου ως χώρου προαγωγής της γνώσης και του πολιτισμού, όπως προκύπτει από τη μελέτη του Αντώνη Αγγελή και το άρθρο του στο «Ανθρωπολογία και Μουσεία», συναντώνται στο «Μουσείον» των Πτολεμαίων στην Αλεξάνδρεια κι υπήρξε ρητά συνυφασμένος με την κρατική εξουσία, ενώ αυτοσκοπός του ήταν της αίγλης της δυναστείας των Πτολεμαίων απευθυνόμενο σε έναν εξαιρετικά κλειστό κύκλο διανοουμένων. Στην ίδια ιδιοσυγκρασία της υπεροχής, κατά τον 15^ο αιώνα ιδρύεται από τον Cosimo de Medici το Παλάτι των Μεδίκων, ως πρότυπο για την αναγεννησιακή περίοδο. Σημειωτέον πως αυτή η ελιτίστικη αίσθηση της ιδιωτικότητας στα ονομαζόμενα τότε «cabinet of curiosities» έδινε στο περιεχόμενο των μουσείων την εικόνα των μικρών θησαυρών, αποτελούμενοι από αξιοπερίεργα κι αδιανόητα πολύτιμα έργα και γι' αυτόν ακριβώς το λόγο «ανήκαν» σε λίγες κι εκλεκτές προσωπικότητες¹⁰.

Η Αναγέννηση αποτελεί το ορόσημο που σηματοδοτεί την απαρχή της έννοιας του Μουσείου, που συναντάται με κάποιες διαφοροποιήσεις στη σύγχρονη εποχή. Πλέον τα έργα τέχνης φιλοξενούνται σταδιακά εντός του μουσείου, ωστόσο είναι προσβάσιμα μονάχα για την Ελίτ, ήτοι για τους ευγενείς και τα ιθύνοντα πρόσωπα της Εκκλησίας, συνθήκη που συντέλεσε στην ανάδυση των κοινωνικών φαινομένων του διαχωρισμού, της διάκρισης και της περιθωριοποίησης κοινωνικών στρωμάτων, που για δεκαετίες βίωσαν το στιγματισμό και την υποτίμηση από τον ίδιο κόσμο που έφερε την ευθύνη της περιθωριοποίησής τους αυτής. Σε καμμία, επομένως, περίπτωση δε θα μπορούσε κανείς να μιλήσει για το Μουσείο των χρόνων

⁹ Νάκου, Ε. (2009). *Μουσεία, Ιστορίες & Ιστορία*. Αθήνα: Νήσος.

¹⁰ Απόσπασμα από το άρθρο του Αντώνη Αγγελή «Πώς εξελίχθηκαν τα Μουσεία ανά τους Αιώνες», Φεβρουάριος 2008.

εκείνων ως το αγαθό εκείνο, μέσω του οποίου αναδύθηκε το πολιτισμικό στοιχείο ως άξονας πνευματικής καλλιέργειας του κοινωνικού συνόλου και συνοχής. Καθίσταται σαφής η αναζήτηση της αλήθειας μέσα από την προσπάθεια για γνώση της πραγματικότητας και του απτού κόσμου, κατά την αναδυόμενη νοοτροπία της ορθολογικής κοσμολογικής αντίληψης κι ερμηνείας.

Φθάνοντας στο τέλος του 17^{ου} αιώνα, το ιδιωτικό γίνεται δημόσιο και η Γαλλική Επανάσταση γίνεται η εναρκτήρια περίοδος για την προσφορά των μουσειακών αγαθών σε εθνικό επίπεδο. Οι κοινωνικοπολιτικές αλλαγές της εποχής εκείνης, εισάγουν το στοιχείο αυτό στον κόσμο του μουσείου, ο οποίος πλέον αποκτά χαρακτήρα φύλακα της εθνικής κληρονομιάς ταυτότητας. Η εθνική συνείδηση χάνει τον κλειστό κι αυταρχικό της χαρακτήρα και φορά το μανδύα της όμορφης αισθητικής που χαρίζεται σε όλο τον κόσμο. Η αντικειμενική αναπαράσταση του «πραγματικού» δίνει στο μουσείο το στοιχείο της επιστήμης και γεννάται η εποχή του δίνει εκπαιδευτικό ρόλο.

Πρόκειται, πλέον, για το πολιτιστικό εκείνο ίδρυμα, ευρισκόμενο στην υπηρεσία της κοινωνίας που φέρει την ευθύνη της προσφοράς στο κοινό της Ιστορίας των δημιουργημάτων ανά τους αιώνες. Το τρίτο άρθρο που απαντάται στο καταστατικό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων περιγράφει το Μουσείο ως *ένα μη κερδοσκοπικό μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξης της, ανοιχτό στο κοινό, που αποκτά, διατηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει για σκοπούς μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας υλικό - μαρτυρία του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του*¹¹.

¹¹ https://icom-greece.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/38/2018/12/Museology_WEB.pdf

i. Η Σημασία της Προσβασιμότητας στα Πολιτισμικά Αγαθά

Με την προσβασιμότητα, δίνεται στο άτομο το δικαίωμα εκείνο του καθορισμού της προσωπικής του ζωής, της ιδιωτικότητας των επιλογών του, μακριά από τον αποκλεισμό και την εξαίρεση. Η πρόσβαση αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό του δομημένου περιβάλλοντος¹², κάτι που επικυρώνεται στην πρώτη παραγράφου του άρθρου 27, στη Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, όσον αφορά στον τομέα του πολιτισμού. Όλοι έχουμε το δικαίωμα του να συμμετέχουμε ελεύθερα και να απολαμβάνουμε την καλλιτεχνική, καθώς και την πολιτισμική ζωή της κοινότητας. Στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, όπως θα καταδειχθεί στη συνέχεια, η προσβασιμότητα αποτυπώνεται ως η δυνατότητα της πρόσβασης, η οποία πέραν του ότι αποτελεί εγγενές δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία, αποτελεί συνάμα και το μέσο που μπορεί να εξασφαλίσει στα άτομα αυτά το πεδίο άσκησης των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών τους, καθώς και πλήρους κοινωνικής συμμετοχής, εντός ενός πλαισίου απόλυτης ισότητας. Μπορεί ως ορισμός καθαυτός να αφορά σε κάθε άτομο, ανεξαρτήτως φυσικής ή βιοτικής κατάστασης, ωστόσο έχει σημαντική θέση στη ζωή των ατόμων με αναπηρία, καθώς δίνει το έναυσμα της ένταξής τους, ψυχή και σώματι, στην κοινωνία και της ενεργούς τους συμμετοχής σε δρώμενα μέσα από την ενσωμάτωση και την αλληλεπίδραση.

Ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού, περί στα 10 – 12%, εντάσσεται στα άτομα με ορισμένο βαθμό αναπηρίας, τα οποία έρχονται καθημερινά αντιμέτωπα με εμπόδια, πρωτίστως φυσικά, τα οποία γεννούν μετέπειτα μία νοοτροπία διάκρισης εις βάρος τους, νοοτροπία που γεννά το αίσθημα και την κοινωνική παθογένεια του αποκλεισμού. Είναι γεγονός πως τα κτίρια κι εν γένει οι υποδομές είναι ακατάλληλα σχεδιασμένες για τα άτομα με αναπηρία κι αυτό έχει συχνά ως αποτέλεσμα την παραίτησή τους από πολλές πτυχές του ανθρώπινου βίου [Πολυχρονίου, 2004]. Τα χαρακτηριστικά των ομάδων ατόμων με αναπηρία είναι ποικίλα και οι ανάγκες αντιστοίχως, πράγμα που αναδεικνύει τη σοβαρότητα των εμποδίων που συναντούν στη ρουτίνα τους.

¹² CCPT (1996): European Concept for Accessibility.

Στο πρώτο και το ένατο άρθρο της Σύμβασης¹³ αναφέρεται ρητά πως στα άτομα με αναπηρία περιλαμβάνονται τα άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες οι οποίες, σε συνδυασμό με διάφορα εμπόδια, μπορεί να δυσχεραίνουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ισότιμη βάση με τους άλλους περιλαμβάνονται μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες την πρόσβαση, σε ίση βάση με τους άλλους και πως στις υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων κρατών περιλαμβάνονται μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν στα άτομα με αναπηρίες την πρόσβαση, σε ίση βάση με τους άλλους.

Η προσβασιμότητα αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα αφενός αυτοτελές, υπό την έννοια της συμμετοχής, της αυτονομίας και της επικοινωνίας κι αφετέρου του δικαιώματος εκείνου, το οποίο είναι ρητά συνυφασμένο με την πραγμάτωση περαιτέρω ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο. Είναι πανανθρώπινο δικαίωμα που αφορά σε όλες τις ηλικίες και προάγει την ασφάλεια και την αυτονομία του δέκτη, ενώ συγκεκριμένα η Εθνική Αρχή Προσβασιμότητας κάνει λόγο αναφορικά με την ασφάλεια των ατόμων με αναπηρία μέσα από την προσβασιμότητα των υποδομών, των εξοπλισμών και των υπηρεσιών.

Από καθαρά ετυμολογικής και πρακτικής πλευράς, ως προσβασιμότητα νοείται το περιβάλλον εκείνο που είναι δομημένο έτσι ώστε να δέχεται κάθε άτομο ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας κι εθνικότητας, καθώς και να δίνει την ευκαιρία στο άτομο να κινείται αυτόνομα όσον αφορά στις υποδομές και υπηρεσίες που παρέχονται εντός του πεδίου του. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της Σύμβασης, η προσβασιμότητα σχετίζεται με την εξάλειψη των εμποδίων όσον αφορά στην αρχιτεκτονική των κτιρίων, των δρόμων, καθώς και των μεταφορών εν γένει, αλλά και των εγκαταστάσεων αναφορικά με σχολεία κι εργασιακούς χώρους. Τα συμβαλλόμενα κράτη – μέλη που έχουν υπογράψει τη Σύμβαση οφείλουν να μεριμνούν για την καθολική πρόσβαση σε υπηρεσίες σχετιζόμενες με τη διάχυση πληροφοριών και την επικοινωνία.

¹³ <https://unric.org/el/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%84%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%BC-2/>

Η καθολικότητα ως έννοια της πρόσβασης αποτυπώνεται πλήρως στο ένατο άρθρο της Σύμβασης¹⁴, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη – μέλη λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα με σκοπό να αναπτύξουν, διαδώσουν και παρακολουθούν την εφαρμογή των ελάχιστων προτύπων και κατευθυντήριων οδηγιών για την προσβασιμότητα των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό. Ακόμη καλούνται να διασφαλίζουν ότι οι ιδιωτικοί φορείς, οι οποίοι προσφέρουν εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που είναι ανοικτές ή παρέχονται στο κοινό, λαμβάνουν υπόψη τους όλες τις μορφές της προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρίες, καθώς και να παρέχουν κατάρτιση στους άμεσα ενδιαφερόμενους, σε σχέση με τα ζητήματα προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες.

Επιπλέον, τα κράτη δεσμεύονται να παρέχουν, στα κτίρια και τις λοιπές εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό, σύστημα σήμανσης σε γραφή Braille και σε ευανάγνωστες και κατανοητές μορφές, αλλά και να παρέχουν μορφές “ζωντανής” βοήθειας και ενδιαμέσων, συμπεριλαμβανομένων των οδηγών, των αναγνωστών και των επαγγελματιών διερμηνέων της νοηματικής γλώσσας, προκειμένου να διευκολύνουν την προσβασιμότητα στα κτίρια και σε άλλες εγκαταστάσεις που είναι ανοικτές στο κοινό. Καλούνται να προάγουν άλλες κατάλληλες μορφές βοήθειας και υποστήριξης προς τα άτομα με αναπηρίες, προκειμένου να διασφαλίζουν την πρόσβασή τους στην πληροφορία και να φροντίζουν για την πρόσβασή τους στις νέες τεχνολογίες και τα συστήματα πληροφορίας και επικοινωνιών, συμπεριλαμβανομένου και του Διαδικτύου. Τέλος, μεριμνούν για την προαγωγή του σχεδιασμού, της ανάπτυξης και της διανομής προσβάσιμων τεχνολογιών και συστημάτων ενημέρωσης και επικοινωνιών σε αρχικό στάδιο, έτσι ώστε αυτές οι τεχνολογίες και συστήματα να καταστούν προσιτές με το ελάχιστο κόστος.

Η προσβασιμότητα μέσα από τη Σύμβαση στηρίζεται σε θεμελιώδεις αρχές και αξίες και ήτοι αυτές του σεβασμού της εγγενούς αξιοπρέπειας, της ατομικής αυτονομίας, συμπεριλαμβανομένης και της ελευθερίας ατομικών επιλογών και της ανεξαρτησίας των ατόμων. Ακολουθούν οι αξίες της μη διάκρισης, της πλήρους κι αποτελεσματικής συμμετοχής κι ένταξης στην κοινωνία, ο σεβασμός της διαφορετικότητας και η αποδοχή των ατόμων με αναπηρίες, ως αναπόσπαστου

¹⁴ Το ίδιο.

τιμήματος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας και της ανθρωπότητας. Η ισότητα ευκαιριών, η έμφυλη ισότητα καθώς και ο σεβασμός των εξελισσόμενων ικανοτήτων των παιδιών με αναπηρίες και της διατήρησης της ταυτότητάς τους επαληθεύουν τη βαρύτητα της Σύμβασης.

Διευκολύνεται η συμβολή των ατόμων με αναπηρίες στην ευημερία μέσα από το «Σχεδιασμό για Όλους», ο οποίος έχει να κάνει με τον σχεδιασμό προϊόντων, περιβαλλόντων, προγραμμάτων και υπηρεσιών, που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλους τους ανθρώπους, στη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, χωρίς ανάγκη προσαρμογής ή εξειδικευμένου σχεδιασμού. Δεν αποκλείονται οι υποβοηθητικές συσκευές για συγκεκριμένες ομάδες ατόμων με αναπηρίες, όπου αυτό απαιτείται, βάσει του Άρθρου 2 της Σύμβασης Ηνωμένων Εθνών.

Εξειδικεύοντας περαιτέρω τις προβλέψεις της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα άτομα με αναπηρία, η ευρωπαϊκή νομοθεσία έχει ενδυναμώσει κατά πολύ τη μέριμνά της αναφορικά με την προσβασιμότητα και την έχει συμπεριλάβει σε πλαίσιο πολιτικής, ήτοι σε δημόσιες συμβάσεις, Διαρθρωτικά Ταμεία, δικαιώματα των επιβατών, καθώς και στον τομέα των τεχνικών προτύπων κι αυτό λόγω των επιταγών που επιβάλλονται με τη γήρανση του ευρωπαϊκού πληθυσμού, από τη στιγμή τα ηλικιωμένα άτομα αποκτούν ίδιες ανάγκες. Εξίσου, στη διεθνή πολιτική, τα ζητήματα ατόμων με αναπηρία αντιμετωπίζονται ως αναπόσπαστο τμήμα των πολιτικών και στρατηγικών βιώσιμης ανάπτυξης.

Στο ίδιο πλαίσιο εξειδίκευσης της Σύμβασης, η ελληνική έννομη τάξη, στην έκτη παράγραφο του Άρθρου 21 του Συντάγματος αναφέρεται πως η αυτονομία και η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία εμμέσως οδηγεί στην προσβασιμότητα, δεδομένου ότι χωρίς την προσβασιμότητα αυτές δεν μπορούν να επιτευχθούν. Έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρα που εξασφαλίζουν την επαγγελματική ένταξη στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική εγχώρια ζωή. Η πρώτη αναφορά στην «προσπελασιμότητα» ως όρο συνώνυμο με την προσβασιμότητα -των ατόμων με αναπηρία γίνεται το 1985 στον ν. 1577/1985¹⁵ περί «Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού», σαφής αναφορά στην προσβασιμότητα γίνεται για πρώτη φορά στον ν. 2430/96¹⁶ για την «Καθιέρωση της 3ης Δεκεμβρίου ως Ημέρας Ατόμων με Ειδικές

¹⁵ ΦΕΚ 210 / 18.12.1985 τ-Α& Άρθρο 29

¹⁶ ΦΕΚ 156/10.7.96 τ- Α & Άρθρο 3

Ανάγκες, Θέσπιση του θεσμού της κάρτας αναπηρίας και άλλες διατάξεις», με τον οποίο υιοθετούνται οι 22 πρότυποι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένου του ομώνυμου πέμπτου κανόνα περί προσβασιμότητας. Οι Πρότυποι Κανόνες αποτελούν τον προπομπό της Σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, η οποία μαζί με το συνοδευτικό αυτής Πρωτόκολλο κυρώθηκαν από την ελληνική Πολιτεία με τον ν. 4074/2012¹⁷

Ο ν. 4488/2017¹⁸ για τις «Συνταξιοδοτικές Ρυθμίσεις Δημοσίου και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις, ενίσχυση της προστασίας των εργαζομένων, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες και άλλες διατάξεις» καθιστά σαφώς υποχρέωση των διοικητικών οργάνων και αρχών τη διασφάλιση της προσβασιμότητας στα ΑμεΑ του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, τόσο σε συνήθεις συνθήκες όσο και σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, καθώς και του ηλεκτρονικού περιβάλλοντος, ιδίως των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, πληροφοριών και υπηρεσιών, περιλαμβανομένων των μέσων ενημέρωσης και των υπηρεσιών διαδικτύου.

Σήμερα η νομοθεσία για την προσβασιμότητα έχει συμπληρωθεί σε πολλούς τομείς, όπως οι κτιριακές υποδομές δημόσιας χρήσης και χρήσης κοινού καθώς και κατοικία, κοινόχρηστους εξωτερικούς χώρους και παραλίες, μεταφορές, ΤΠΕ και επικοινωνίες, ΜΜΕ, αλλά και νομοθεσία για τον καταναλωτή. Από το διάστημα 1986-1990, οπότε και ολοκληρώθηκαν από το τότε ΥΠΕΧΩΔΕ, υπάρχουν οι Οδηγίες Σχεδιασμού προσβάσιμων κτιριακών υποδομών «Σχεδιάζοντας για Όλους», οι οποίες επικαιροποιήθηκαν το 1996, εξεδόθησαν το 1997 και κατέστησαν υποχρεωτικής εφαρμογής το 2012 με τον ν.4067/2012¹⁹ περί του Νέου Οικοδομικού «Κανονισμού». Μάλιστα, το 2013, ο ΕΛΟΤ συνέταξε το Πρότυπο ΕΛΟΤ 1439 «Οργανισμός φιλικός σε πολίτες με αναπηρία – Απαιτήσεις και Συστάσεις» για διασφάλιση της προσβασιμότητας των εγκαταστάσεων και των υπηρεσιών, ανοικτών ή παρεχομένων στο κοινό από κάθε είδους οργανισμό και επιχείρηση.

¹⁷ ΦΕΚ 88/11.04.2012 τ-Α

¹⁸ ΦΕΚ 137/13.09.2017 τ-Α

¹⁹ ΦΕΚ 79/09.04.2012 τ-Α

ii. Τα Πολιτισμικά Δικαιώματα των ΑμεΑ & η Σημασία της Προσβασιμότητάς τους στα Μουσεία

Το 1948 εγκρίνεται η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (The Universal Declaration of Human Rights), ούσα το πρώτο κείμενο με νομική ισχύ παγκοσμίας εμβέλειας. Συγκεκριμένα στο Άρθρο 27 της Οικουμενικής Διακήρυξης αναγράφεται ρητά κι επί λέξει πως *ο καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας, να απολαμβάνει τις τέχνες, και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα οφέλη της*. Το 1982, στο Μεξικό, πραγματοποιείται υπό την αιγίδα της Unesco μία παγκόσμια διάσκεψη αναφορικά τις πολιτιστικές πολιτικές ανά τα κράτη και κατά τη διενέργειά της δηλώθηκε χαρακτηριστικά πως *ο Πολιτισμός αναβλύζει από την κοινότητα στο σύνολό της και θα πρέπει να επιστρέψει σε αυτήν, τόσο η παραγωγή του όσο και η απόλαυση των παροχών του*. Ωστόσο, η σύγχρονη κοινωνία επιτάσσει τη στενή συνεργασία μεταξύ εκείνης και της πολιτείας, αποσκοπώντας στην εξ' ολοκλήρου αποδοχή κι ένταξη των ατόμων με αναπηρία στο χώρο του πολιτισμού και δη της κοινωνίας, της οποίας σαφώς αυτός αποτελεί έκφανση. Σήμερα το περιεχόμενο της Διακήρυξης θεωρείται ελλιπές, καθώς το δικαίωμα στην απόλαυση της Τέχνης και των πολιτιστικών χώρων που τη φιλοξενούν οφείλει να αναχθεί σε δικαίωμα συμμετοχικότητας σε εκείνη.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία εγκρίνει το 2005 το Άρθρο 12 περί «Πρόσβασης στην Πολιτιστική Κληρονομιά και Δημοκρατικής Συμμετοχής» και καθιστά τα μέλη υπεύθυνα για την όσο το δυνατό μεγαλύτερο βαθμό βελτίωσης όσον αφορά στα μέτρα για την προσβασιμότητα. Αντιστοίχως, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μέσα από το Άρθρο του 123²⁰ τάσσεται υπέρ της πρόσβασης στον πολιτισμό ως θεμελιώδες δικαίωμα κάθε πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανεξαιρέτως. Πρωτίστως, αναφέρεται πως ο πολιτισμός ως έννοια με όλες του τις εκφάνσεις θα πρέπει, αναμφίβολα, να καθίσταται προσβάσιμος ευρέως κι αυτό διότι η προσβασιμότητα εν γένει και δη η πολιτισμική είναι υψίστης σημασίας για την ενότητα κι ένταξη σε κοινωνικό επίπεδο. Το δικαίωμα στην πρόσβαση καθαυτό είναι η αφετηρία της πάταξης της στερεοτυπικής περιθωριοποίησης των ατόμων με αναπηρία από της ζωτικής

²⁰Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2014). Γραπτή Δήλωση σύμφωνα με το άρθρο 123 του Κανονισμού σχετικά με το δικαίωμα στον πολιτισμό ως θεμελιώδες δικαίωμα των πολιτών της ΕΕ για ΑμεΑ και Μουσεία στην Σύγχρονη εποχή, σελ. 2.

σημασίας επαφή με τον πολιτισμό και για το λόγο αυτό, το δικαίωμα πρέπει να πάρει τη μορφή της ενεργούς συμμετοχής σε όλες πτυχές του.

Στις 30 Μαρτίου του 2007 υπογράφεται στη Νέα Υόρκη η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και τρία χρόνια αργότερα στην ίδια τοποθεσία στις 27 Σεπτεμβρίου αναφορικά με την ίδια θεματική, δηλώνεται μέσα από το Άρθρο 30 το αδιάσειστο δικαίωμα περί Συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή, την αναψυχή, τον ελεύθερο χρόνο και στον αθλητισμό. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να συμμετέχουν, σε ίση βάση με τους άλλους στην πολιτιστική ζωή και να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες μπορούν αφενός να απολαμβάνουν την πρόσβαση στο πολιτιστικό υλικό κι αφετέρου να απολαμβάνουν την πρόσβαση σε πολιτιστικές δραστηριότητες και, ιδίως, να την πρόσβαση σε τόπους πολιτιστικών υπηρεσιών

Αναφορικά με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, πρόκειται για το διεθνές εκείνο συμφωνημένο κείμενο, το οποίο, καταρχήν, αναγνωρίζει ολοκληρωτικά τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία κι, εν συνεχεία, προσδιορίζει τις υποχρεώσεις έκαστου συμβαλλόμενου κράτους ως προς την προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, ενώ καθορίζει εθνικούς και διεθνείς μηχανισμούς παρακολούθησης και εφαρμογής. Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της Σύμβασης, σκοπός της είναι να διασφαλίσει την προαγωγή και την προστασία της πλήρως ίσης απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και των θεμελιωδών ελευθεριών όσον αφορά στα άτομα με αναπηρία, προάγοντας και το σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας των ίδιων. Πρόκειται για τα άτομα εκείνα που έχουν μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές βλάβες, που, σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, μπορούν να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ίση βάση με τους άλλους.

Η Σύμβαση αυτή αφορά τόσο το κράτος, ήτοι το κοινοβούλιο, τα υπουργεία, καθώς και τα δικαστήρια, όσο και τον ιδιωτικό τομέα. Είναι νομικά δεσμευτική, διευκρινίζει τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και καθορίζει τις υποχρεώσεις σχετικά με το σεβασμό των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Ακόμη, απαιτεί την υιοθέτηση της δικαιωματικής προσέγγισης για την αναπηρία και προωθεί μια

συμπεριληπτική και προσβάσιμη ανάπτυξη, ενώ παράλληλα διασφαλίζει μια εθνική και διεθνή παρακολούθηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

Σημειωτέον πως πρόκειται για την πρώτη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, η οποία δημιουργήθηκε από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, καθώς και την πρώτη Σύμβαση η οποία επικεντρώνεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Συγκεκριμένα, δίνεται μεγάλο βάρος στη διαδικασία ελέγχου κι εφαρμογής της Σύμβασης με εμπλοκή των ατόμων με αναπηρία μέσω των αντιπροσωπευτικών οργανώσεών τους, στις διαβουλεύσεις με το κράτος στο σχεδιασμό πολιτικών και νομοθεσιών που αφορούν την εφαρμογή της Σύμβασης. Αποτελείται στο σύνολό της από 50 άρθρα, το περιεχόμενο των οποίων, μάλιστα, δεν αφορά μόνο τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία αλλά και θέματα που έχουν να κάνουν με τη διάχυση και ορθή εφαρμογή της Σύμβασης εν γένει.²¹

Εν ολίγοις, η Σύμβαση δε δημιουργεί νέα δικαιώματα, αλλά προσφέρει νέες και διευρυμένες ερμηνείες ή προτείνει νέες εφαρμογές των ήδη υπαρχόντων δικαιωμάτων, όπως στην ακεραιότητα, στην ανεξαρτησία, στην ασφάλεια, στην ελευθερία, στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στην υγεία, στις κοινωνικές υπηρεσίες, στις μεταφορές, κλπ. Εισάγει νέα εργαλεία, όπως είναι η προσβασιμότητα και όλες οι εκφάνσεις της, ήτοι καθολικό σχεδιασμό, εύλογες προσαρμογές, υποστηρικτική τεχνολογία), προκειμένου να διευκολύνει την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα δικαιώματα σε ισότιμη βάση με τους άλλους πολίτες

²¹Άρθρα 1-4: Σκοπός της Σύμβασης, ορισμός εννοιών, γενικές αρχές και υποχρεώσεις Άρθρα 5-32: επικεντρώνονται στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία
Άρθρα 33-50: αφορούν σε ζητήματα που έχουν να κάνουν με την ορθή εφαρμογή της Σύμβασης

iii. Εμπόδια Πρόσβασης των ΑμεΑ στα Μουσεία & Πολιτικές

Αντιμετώπισής τους

Η πρόσβαση καθαυτή ως πράξη πρέπει, αναμφισβήτητα, να αποτελεί θεμελιώδες και απόλυτο δικαίωμακάθε ανθρώπου. Αυτό συνεπάγεται τα άτομα να μπορούν να χαίρουν της πρόσβασής των σε χώρους και κτίρια και κατ' επέκταση να έχουν τη δυνατότητα προσωπικής συμμετοχής και συμβολής στις δραστηριότητες – κοινωνικού και οικονομικού ή πολιτιστικού επιπέδου – οι οποίες αφορούν στο συγκεκριμένο περιβάλλον και το πλαίσιο στο οποίο αυτό ανήκει απευθύνεται εν γένει.

Όταν γίνεται λόγος για την έννοια της προσβασιμότητας, νοείται το δικαίωμα εκείνο στην πρόσβαση, για το γνώρισμα του χώρου το οποίο επιτρέπει την είσοδο στα άτομα ανεξαρτήτως προσωπικών τους χαρακτηριστικών, ήτοι φύλου, ηλικίας, καταγωγής, θρησκείας και φυσικής κατάστασης, πράγμα που σημαίνει πως ο ίδιος ο χώρος μεριμνά για να είναι σε θέση να φιλοξενήσει κάθε άνθρωπο, δίνοντάς του την ευκαιρία να γνωρίσει το αγαθό του εσωτερικού του. Κάθε χώρος δεν είναι μονάχα ένα κτίριο· είναι μία ολόκληρη ιδιοσυγκρασία, είναι υπηρεσίες παροχής πληροφοριών και καλλιέργειας του πνεύματος. Η προσβασιμότητα, λοιπόν, χαρίζει το δικαίωμα της καθολικής κι ασφαλούς πρόσβασης του ατόμου σε ένα καθεστώς αυτονομίας του στο χώρο.

Μέσα από την έννοια της προσβασιμότητας συνάγεται, επομένως, ο σχεδιασμός και των υποδομών με τρόπο τέτοιο που να προάγεται η πρόσβαση και η εξυπηρέτηση για κάθε κοινό και η απεριόριστη διάχυση πληροφοριών και περιεχομένου, καθώς και η επικοινωνία των ατόμων που παρίστανται είτε ως θεατές είτε ως συμμετέχοντες σε δρώμενα. Ουσιαστικά, ένα περιβάλλον που πρεσβεύει την προσβασιμότητα, παρέχει το αυτονόητο δικαίωμα της ατομικής επιλογής για επίσκεψη σε ένα χώρο· φροντίζει για την πάταξη του περιορισμού διαθέσιμων επιλογών όσον αφορά στην είσοδο σε χώρους πολιτισμού κι εν γένει κοινωνικούς χώρους, αποτρέπει, δηλαδή, την αναντιστοιχία μεταξύ αναγκών κι επιλογών. Εν προκειμένω, η κοινωνική ζωή είναι εκείνη που επιδρά στην ιδιωτική, καθώς η πρόσβαση σε ανοιχτούς κοινωνικούς χώρους ανάγεται σε επίπεδο ανθρώπινης αξιοπρέπειας, μακριά από κάθε τυχόν στέρηση ευκαιρίας για επαφή με ένα χώρο. Το

δικαίωμα στην ελεύθερη προσωπική επιλογή είναι και πρέπει να θεωρείται από όλους ως ιερό και αναπόσπαστο και η προσβασιμότητα το διατηρεί.

Η προσβασιμότητα πατάσσει την παθογένεια της διάκρισης, του κοινωνικού αυτοματισμού και αποκλεισμού, ενθαρρύνει και υλοποιεί την ιδέα της ενότητας και της επαφής, πέρα από κάθε ιδέα διαχωρισμού και περιθωριοποίησης ατόμων και ομάδων, που συχνά αντιμετωπίζονται ως κοινωνικά κατώτερα ή αποκλίνοντα, θέτοντας κώλυμα στην αναπαραγωγή στερεοτύπων. Η περίπτωση των ατόμων με βαθμό αναπηρίας σε επίπεδο οπτικό, ακουστικό, κινητικό και διανοητικό είναι η πλέον αρμόζουσα να αντανακλά τη συγκεκριμένη παθογένεια. Πρόκειται για την ομάδα εκείνη των ατόμων που αντιμετωπίζει τη λιγότερο άμεση ρατσιστική συμπεριφορά, ωστόσο είναι καθημερινά αντιμέτωπη με το περιθώριο, την υποτίμηση και τον αποκλεισμό από βασικές καθημερινές πτυχές κι εκφάνσεις του βίου. Η μέριμνα για την κοινωνική τους ενσωμάτωση και την ισότιμη ανεμπόδιστη συμμετοχή τους σε κάθε κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα είναι ισχνή²².

Η σχέση που υφίσταται μεταξύ πρόσβασης, προσβασιμότητας και πολιτισμού συνίσταται σε ένα δίπτυχο αξόνων. Ο πρώτος σχετίζεται με τη δυνατότητα καθαρά φυσικής πρόσβασης ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικούς χώρους και δρώμενα, ήτοι σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους και χώρους συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και προβολών, συνθήκη, η οποία σαφώς περιλαμβάνει και τη δυνατότητα χρήσης του απαραίτητου εξοπλισμού, δηλαδή τις ράμπες, τα αμαξίδια και τις ειδικές σημάνσεις εντός του χώρου. Φαινομενικά τουλάχιστον, τις τελευταίες δεκαετίες έχει καταβληθεί σημαντική προσπάθεια για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία, ωστόσο ο βαθμός της προσπάθειας αυτής κάθε άλλο παρά επαρκής είναι, εξαιρέσει ορισμένων περιπτώσεων. Επί παραδείγματι, πλέον τα περισσότερα Μουσεία στη χώρα διαθέτουν ράμπες, όμως η ποιότητα του δαπέδου τους και η κλίση τους πιθανώς να καθιστούν την ύπαρξή τους ανούσια. Ακόμη, συχνά οι ανελκυστήρες που εξυπηρετούν αποκλειστικά άτομα με αμαξίδια βρίσκονται εκτός λειτουργίας για αδικαιολόγητα μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς δεν αποτελούν την πλειονότητα των επισκεπτών, με αποτέλεσμα την ολιγωρία της μέριμνας από πλευράς των υπευθύνων

²² Ιωαννίδη, Β. (2005). Μουσεία και Κοινωνικά Αποκλεισμένες Ομάδες. Η Περίπτωση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες: Προβληματική, Δυνατότητες, Εφαρμογές. Αθήνα: Νέα Παιδεία, τχ. 114, 43-54.

για επισκευή τους. Άρα, η κοινωνία οφείλει πρωτίστως να κατανοήσει πως ένας μικρότερος αριθμός ατόμων, παραμένει ένας αριθμός ατόμων με τις ίδιες ανάγκες, τις ίδιες επιθυμίες και τις ίδιες προσδοκίες και να παλεύει καθημερινά για την ισότιμη αντιμετώπιση από το σύνολο. Το Μουσείο είναι χώρος πολιτισμού κι ο πολιτισμός ως έννοια οφείλει να αντικατοπτρίζει και να προάγει την ενότητα, να χαρίζεται απλόχερα σε όλους τους ανθρώπους, δίχως επιλεκτική πρόσβαση.

Ο δεύτερος άξονας είναι περισσότερο πρακτικής φύσεως κι αφορά στην προσβασιμότητα που προκύπτει μέσα από πολιτιστικά προγράμματα, εκδηλώσεις και επιμέρους δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα είτε με πρωτοβουλία του ίδιου του Υπουργείου Πολιτισμού, είτε με ιδιωτική πρωτοβουλία από την πλευρά των φορέων, των ομοσπονδιών και του προσωπικού ή της διεύθυνσης των ίδιων των πολιτιστικών χώρων ενίοτε. Εδώ η προσβασιμότητα δίνεται μέσα από παροχές στα άτομα με αναπηρία, όπως είναι οι ξεναγήσεις στη νοηματική γλώσσα ή ένας πλήρης περιγραφικός οδηγός του χώρου και των εκθεμάτων, η παροχή ομοιωμάτων για ψηλάφηση από τυφλά άτομα κι ένα σκοινί όδευσης, η στήριξη για συμμετοχή σε δρώμενα μέσα από ειδικά προγράμματα του υπολογιστή, καθώς κι η ακουστική ξενάγηση. Τέτοιες παροχές καθιστούν τον πολιτιστικό χώρο προσιτό και δη λειτουργικό, ενώ συμβάλλει σημαντικά στη δόμηση μίας νοοτροπίας βασισμένης στην προσφορά και την ισότητα²³.

Η τριβή κι η επαφή με άτομα με αναπηρία, οδηγεί στο συμπέρασμα πως η επιθυμία τους συγκλίνει στην αυτονομία που αποζητείται για την επίσκεψη σε χώρους πολιτισμού. Η δυνατότητα στην πρόσβαση οφείλει να είναι κάτι το αυτονόητο, ωστόσο δεν έχουν όλα τα άτομα τη δυνατότητα να επισκέπτονται χώρους με κάποια συνοδεία και οι ίδιοι οι χώροι στερούνται προσωπικού, πόσω μάλλον εκπαιδευμένου τόσο στη νοηματική γλώσσα, όσο και στην ορθή κατεύθυνση ατόμων με περιορισμένη ή πλήρως ελλιπή όραση. Ο πολιτιστικός χώρος πρέπει να συνεισφέρει στην αυτοεκτίμηση των ατόμων και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους αφενός μέσα από την αποδοχή τους κι αφετέρου μέσα από στοιχειώδεις παροχές υπηρεσιών.

²³ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Άτομα με Αναπηρία. Κεφάλαιο III. Διαθέσιμο στο <https://primeminister.gr/wp-content/uploads/2020/12/2020-ethniko-sxedio-drasis-amea.pdf>

Ο χώρος του Μουσείου δεν είναι ένας απλός δημόσιος χώρος. Όπως ισχύει για κάθε πολιτιστικό χώρο, οφείλει να εξαλείφει το αίσθημα του αποκλεισμού και της αδυναμίας από τα άτομα με αναπηρίες και να τους αφαιρεί το βάρος του άγχους και της ανησυχίας πριν την επίσκεψη, αναφορικά με το εάν θα καταφέρουν ακόμη και μονάχα να μπουν στο χώρο αυτό και δη να αποκτήσουν μία επαρκή συναίσθησή του. Μέσα στο μουσείο ο πολιτισμός βρίσκει την υπόστασή του και προσφέρεται ως ιερό αγαθό μέσα από το θαυμασμό και την κρίση των εκθεμάτων και μέσα από την επικοινωνία όσων έρχονται αντιμέτωποι με το δώρο της τέχνης. Η Τέχνη – πρέπει να – απευθύνεται σε όλους, δεν πρέπει να υπάρχουν «προνομιούχες τάξεις» που να έχουν την πολυτέλεια να την απολαμβάνουν, πρέπει να είναι εκείνο το αγαθό που ενώνει τον κόσμο, που μιλά για το σεβασμό και την αλληλεγγύη, απέναντί της να είναι όλοι ίσοι κι όλοι ξεχωριστοί με θετικό πρόσημο.

Η λειτουργία και η δράση του μουσείου έχει άκρως παιδαγωγικό κι εκπαιδευτικό χαρακτήρα μέσα σε έναν πολιτιστικό μανδύα. Ο σχεδιασμός και η λειτουργία ενός μουσείου, λοιπόν, πρέπει να είναι τέτοιοι, που να ενθαρρύνουν τον εκπαιδευτικό του ρόλο και η διαφορετικότητα ως έννοια να απεκδύεται το αρνητικό της πρόσημο. Ο πολιτισμός κάθε χώρας είναι μοναδικό της γνώρισμα και σήμα κατατεθέν της και με το να είναι ανοιχτός προς φιλοξενία κάθε ανθρώπου δίχως εξαίρεση, προβάλλει το στοιχείο της δημοκρατίας και της διεθνικής επικοινωνίας, πράγμα που αντανακλάται και στις επιμέρους επαφές, όπως αυτή των ανθρώπων μεταξύ τους εν γένει και το ίδιο ισχύει και για τα άτομα με αναπηρία.

Επιστώντας την προσοχή συγκεκριμένα στο χώρο του μουσείου ως καθρέπτη του πολιτισμού, η προσβασιμότητα διακρίνεται σε επιμέρους πτυχές, οι οποίες αφορούν κάθε άνθρωπο, αλλά ιδίως τα άτομα με μικρό ή μεγάλο βαθμό αναπηρίας. Πιο συγκεκριμένα, το μουσείο πρέπει να επιτρέπει τη βασική και στοιχειώδη πρόσβαση μέσα από τις ράμπες, τις μεγάλες εισόδους για τα άτομα με αμαξίδια, το ομαλό έδαφος, το οποίο αφορά και στα άτομα με βαθμό οπτικής αναπηρίας, το σωστό φωτισμό για την αποφυγή σκιάσεων που ίσως προκαλέσουν σύγχυση ως προς την όραση, καθώς και την ύπαρξη σκοινιού όδευσης για ασφαλή κατεύθυνση. Βασική παροχή αποτελεί η ύπαρξη χώρων υγιεινής συγκεκριμένα για άτομα με βαθμό αναπηρίας, καθώς και ειδικοί χώροι στάθμευσής τους. Πέραν την φυσικής προσπελασιμότητας, ο μουσειακός χώρος πρέπει να μεριμνά για την στενή επαφή του επισκέπτη με το έκθεμα. Οι λεζάντες πρέπει να έχουν επαρκώς μεγάλη

γραμματοσειρά με χρωματική αντίθεση, ενώ είναι απαραίτητη η παροχή οδηγού σε γραφή Braille, καθώς και η ακουστική ξενάγηση σε συγκεκριμένες ημέρες και ώρες, που δέχονται σχεδόν αποκλειστικά άτομα με θέματα όρασης ή κινητικά προβλήματα, ώστε να αποφεύγεται ο συνωστισμός που πιθανώς να εμποδίσει τον ομαλό περίπατο εντός του χώρου.

Μία ακόμη σημαντική έλλειψη εντός του Μουσείου, σε λειτουργικό επίπεδο, είναι αυτή του εκπαιδευμένου προσωπικού τόσο για την ξενάγηση ή τη συνοδεία ατόμων με κάποια μορφή αναπηρίας, όσο ακόμη και για τις παροχές του χώρου. Επί παραδείγματι, ορισμένα άτομα δεν έχουν την πολυτέλεια να επισκεφθούν μόνα τον μουσειακό χώρο και τους είναι απαραίτητη μία κατεύθυνση στο χώρο. Το προσωπικό οφείλει να γνωρίζει αφενός πώς να περπατά δίπλα σε ένα άτομο με αναπηρία κι αφετέρου να γνωρίζει επαρκώς τη νοηματική γλώσσα. Ιδανικά, οι παροχές του μουσείου θα πρέπει να είναι τέτοιες που να ευνοούν την αυτονομία των ατόμων, ωστόσο η ξενάγηση ως συμπληρωματική για περαιτέρω προσφορά πληροφοριών καθίσταται αναγκαία. Κάποια Μουσεία διαθέτουν ομοιώματα ως αντίγραφα των εκθεμάτων, ώστε να γίνεται η ευκαιρία στα άτομα να αφουγκραστούν σε σημαντικό βαθμό την τέχνη με την οποία έρχονται σε επαφή.

Είναι γεγονός πως το σύγχρονο μουσείο σημειώνει αξιόλογη πρόοδο ως προς την ισότητα στην πρόσβαση· τα παλαιότερα μουσεία, τα οποία φιλοξενούνται σε νεοκλασικά κτίρια είναι δύσκολο να δεχθούν παρεμβάσεις, καθώς πρόκειται για κτίρια «εύθραυστα» ως προς την εικόνα και την αρχιτεκτονική τους. Ένα πρόβλημα που προστίθεται ακόμη στα παλιά μουσεία είναι εκείνο της απόστασης ανάμεσα στα εκθέματα, ή το πρόβλημα του ευρέως χώρου εν γένει. Χώροι πολιτισμού, όπως είναι το θέατρο, έχουν πλέον καταστεί σχεδόν πλήρως φιλικά ως προς την υποδοχή και φιλοξενία ατόμων με αναπηρία, όμως χώροι αρχαιολογικοί ακόμη βρίθουν δυσκολιών ακόμη κι όσον αφορά στην απλή προσέγγισή τους, ιδίως λόγω της εδαφικής ανωμαλίας και δη της, πολλές φορές, μη δυνατότητας ύπαρξης ξεχωριστού τεχνητού δαπέδου, εξαιτίας της ιδιομορφίας του χώρου. Αυτό που απασχολεί περισσότερο τα άτομα είναι να μπορούν έστω να αφουγκραστούν τα εκθέματα και το χώρο, να έχουν μία σημαντική αίσθησή του κι αυτό καθίσταται δυνατό μέσα από τα ομοιώματα, τα ειδικά γάντια αφής και το προσωπικό διαμέσου περιγραφικών ξεναγήσεων. Σε επόμενο κεφάλαιο, θα γίνει εκτενής αναφορά στις πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί σε εγχώριο κι ευρωπαϊκό επίπεδο και στο κατά πόσο

ανταποκρίνονται τόσο στις προσδοκίες των ατόμων όσο και στην επάρκεια αξιοποίησης του διαθέσιμου προϋπολογισμού.

IV. Το Θεσμικό Πλαίσιο για τη Διασφάλιση της Προσβασιμότητας των ΑμεΑ

i. Διεθνείς Θεσμικές Παρεμβάσεις

Κατά την ανάδυση και την αποδοχή σε ευρύτερο επίπεδο της έννοιας του κοινωνικού κράτους, της κοινωνικής πολιτικής και προστασίας δικαιωμάτων, άρα σε ένα πλαίσιο κοινωνικής και πολιτικής ευαισθητοποίησης, το 1975 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, με ανακοίνωσή του μέσα από τη Γενική Συνέλευση, εξαγγέλλει τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των ΑμεΑ· συνέπεια της εγγύησης των κρατών - μελών του ΟΗΕ να αφυπνιστούν πρωτίστως τα ίδια, για τη μέριμνα και βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία²⁴.

Κάποια χρόνια αργότερα, το 1992, η Γενική Συνέλευση προχωρά στη συμβολική κίνηση του να ανακηρύξει την 3η Δεκεμβρίου ως την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία. Το νόημα της αφιέρωσης μίας ολόκληρης ημέρας σε μία κατηγορία ανθρώπων ουσιαστικά είναι η τρόπον τινά ευγενική υπενθύμιση στο σύνολο της κοινωνίας, για να μην ξεχνά πως πρέπει να σέβεται και να φροντίζει κι εκείνη παράλληλα με την Πολιτεία για την ομαλή τους ένταξη σε εκείνη και στις δραστηριότητές της. Μόνο η νομοθεσία δεν αρκεί για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων, η αποδοχή είναι η αφετηρία οποιασδήποτε καλύτερευσης κι η αποδοχή ξεκινά από το κοινωνικό σύνολο κι οδηγεί στην ενσωμάτωση. Ωστόσο, δεν πρέπει σε καμμία περίπτωση η συμβολική αυτή ημέρα να έχει τα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, ήτοι να είναι η μοναδική ημέρα εκδήλωσης ενδιαφέροντος. Τα άτομα με αναπηρία είναι ίσα μέλη της κοινωνίας με απλώς διαφορετικές ανάγκες σε επιμέρους ζητήματα, όπως άλλωστε κάθε άνθρωπος και για το λόγο αυτό πρέπει η ευαισθησία να υπάρχει ενδόμυχα διαρκώς στο νου κάθε ατόμου. Σημειωτέον πως η αντιμετώπιση ενός ανθρώπου ως διαφορετικού σε σημείου που να χρήζει οίκτου και εξαιρετικά ξεχωριστής μεταχείρισης, είναι μία εξίσου επικίνδυνη μορφή διάκρισης. Η Πολιτεία τα τελευταία χρόνια σε οικουμενικό επίπεδο στοχεύει, με διαβαθμίσεις βέβαια στην προσπάθειά της, στο να ανήκουν τα άτομα με αναπηρίες σε μία κοινωνία δικαίου, με ισότιμες επιταγές σε ένα καθολικό πλαίσιο και για να επιτευχθεί αυτό, οφείλει να συνεργαστεί με το κοινωνικό σύνολο. Η εξάλειψη του περιθωρίου και του αποκλεισμού, η αποτροπή από το φαινόμενο μίας διαρκούς εσωτερικευμένης

²⁴ Χριστοφή, Μ. (2013), *Προσβασιμότητα και ΑμεΑ*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

αλλοτριώσης των ατόμων με αναπηρίες λόγω της διάκρισης και η επιδίωξη της ισότητας είναι το τρίπτυχο, στο οποίο στηρίζεται η Πολιτεία, θέτοντας τα ίσα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία ως υψίστης σημασίας στόχο.

Είναι γεγονός πως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, ένα καθαρά νομικά δεσμευτικό μέσο, αναφορικά με τη μέριμνα για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες είχε τεθεί σε στάδιο προετοιμασίας ήδη από το 2001 και πλέον στις 13 Δεκεμβρίου του 2006 ψηφίστηκε σε περιβάλλον ομοφωνίας από την ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ενώ έπειτα στις 30 Μαρτίου του 2007 την προσυπέγραψαν 82 κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας²⁵. Η Σύμβαση ως όργανο έχει την ευθύνη της έμπρακτης αξιοποίησης των ίσων δικαιωμάτων, καθώς και της ρητής κατάργησης νομοθεσιών που προάγουν τη διάκριση σε οποιοδήποτε επίπεδο, βαθμό και πλαίσιο. Υπό το συγκεκριμένο, λοιπόν, πρίσμα, όσον αφορά στο ζήτημα των ατόμων με αναπηρία, επιχειρείται μία νέα ερμηνεία και νοοτροπία της σημασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και η θεμελίωση μίας νέας αντίληψης, η οποία στηρίζεται στην άποψη – θυμίζοντας όσα πρεσβεύει το κοινωνικό μοντέλο αναπηρίας – πως η αναπηρία ανάγεται σε ζήτημα κοινωνικό κι επουδενί ατομικό. Οι νεοσύστατοι μηχανισμοί – αυτός της Επιτροπής των Δικαιωμάτων κι η Διάσκεψη των Κρατών - Μελών – αναλαμβάνουν την ευθύνη για την παρακολούθηση της ορθής εφαρμογής και για τη μελέτη των ζητημάτων που προκύπτουν από εκείνη ή την αφορούν, αντίστοιχα.

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης²⁶ θεωρείται ο πιο πλήρης και σημαντικός οργανισμός του Συμβουλίου της Ευρώπης όσον αφορά στην υπεράσπιση και προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων, επεκτείνοντας το πεδίο παρέμβασης του ΟΗΕ πέραν της απλής προστασίας των ατομικών ελευθεριών των ατόμων με αναπηρίες. Πιο συγκεκριμένα, τα άτομα αποκτούν το θεμελιώδες δικαίωμα της πρόσβασης στην επαγγελματική εκπαίδευση και τον επαγγελματικό προσανατολισμό με την ισχύ του Άρθρου 15, το οποίο αφορά στο *δικαίωμα των προσώπων που μειονεκτούν σωματικά ή διανοητικά για επαγγελματική εκπαίδευση και επαγγελματική και κοινωνική επαναπροσαρμογή*. Και τα συμβαλλόμενα μέλη είναι υπεύθυνα να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για να θέτουν στη διάθεση των ενδιαφερομένων μέσα

²⁵ Η Σύμβαση υπογράφηκε από την Ελλάδα και κυρώθηκε από την Ελληνική Βουλή με τον Νόμο 4074/2012 (ΦΕΚ Α-88/11.4.2012).

²⁶ 196113

επαγγελματικής εκπαίδευσης, στα οποία θα περιλαμβάνονται, ενδεχόμενα, ειδικευμένα ιδρύματα δημοσίου ή ιδιωτικού χαρακτήρα, καθώς και να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την τοποθέτηση των σωματικών μειονεκτούντων προσώπων, ιδίως μέσω ειδικευμένων υπηρεσιών τοποθέτησης σε εργασία, για τη δημιουργία δυνατοτήτων προστατευόμενης απασχόλησης και την εφαρμογή μέτρων για την ενθάρρυνση των εργοδοτών να προσλαμβάνουν σωματικά μειονεκτούντα πρόσωπα.²⁷”

²⁷ Απόσπασμα από τις Πολιτικές για την Αναπηρία της Κωνσταντίνας Κούνεβα.

ii. Τα Δικαιώματα Προσβασιμότητας των ΑμεΑ στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ασπαστεί τη θεωρία του κοινωνικού μοντέλου της αναπηρίας κι ακολουθεί τη συγκεκριμένη γραμμή, για διαγράψει την πολιτική της όσον αφορά στη νομοθεσία για την προστασία των ατόμων με αναπηρίες. Στο Άρθρο 10 αναφέρεται πως η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Το Άρθρο 21 κάνει λόγο περί ισότητας στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι απαγορεύει ρητά τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας²⁸, ενώ στο Άρθρο 26 διατυπώνεται πως η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και την συμμετοχή στον κοινοτικό βίο. Το εν λόγω άρθρο αναφέρεται και στα ευεργετήματα, των οποίων τα άτομα οφείλουν να χαιρούν, καθώς και στα μέτρα που πρέπει να λαμβάνονται από τα κράτη – μέλη για την κοινωνική τους ένταξη. Συγκεκριμένα, αναφέρει πως κάθε ανάπηρο άτομο, ανεξάρτητα από την προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του, πρέπει να απολαύει συγκεκριμένων πρόσθετων ευεργετημάτων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική ένταξή του. Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν, ανάλογα με τις ικανότητες των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργονομία, τη δυνατότητα πρόσβασης, την κινητικότητα, τα μεταφορικά μέσα και την κατοικία. Ουσιαστικά αποβλέπει σε μία κοινωνία προσβάσιμη καθολικά ανεξαιρέτως, πέρα από εμπόδια φυσικά ή δομικά. Σημειωτέον πως ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ενδυνάμωση της βαρύτητας των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες.

Υπάρχουν τρεις κεντρικής σημασίας αρχές αναφορικά με τα δικαιώματα:

- Αρχή 13: Κάθε πρόσωπο, που δεν έχει επαρκείς πόρους, έχει δικαίωμα για κοινωνική και ιατρική αντίληψη.

²⁸Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

- Αρχή 14: Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να απολαμβάνει εξειδικευμένες κοινωνικές υπηρεσίες.

- Αρχή 15: Κάθε άτομο με αναπηρία έχει δικαίωμα για επαγγελματική εκπαίδευση, αποκατάσταση και επανένταξη ανεξάρτητα από την αιτία και τη φύση της αναπηρίας του. Τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες ακολουθεί, σε επίπεδο βαρύτητας, η Νέα Στρατηγική για τα Άτομα με Αναπηρίες²⁹

Αυτές οι τρεις αρχές έχουν ως κοινό παρονομαστή τις αρχές της αλληλεγγύης, της ισότητας, του σεβασμού, της επικουρικότητας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στο πλαίσιο του εγχειρήματος δημιουργίας μίας κοινωνίας που αγκαλιάζει και μεριμνά εξίσου για τα άτομα με αναπηρίες, όπως ακριβώς μεριμνά και για κάθε άτομο εν γένει. Πρόκειται για αρμοδιότητα υπό την ευθύνη των Κρατών – Μελών όσον αφορά σε ζητήματα εθνικού επιπέδου και τα εθνικά όργανα πρέπει να συνεργάζονται με τις περιφερειακές και τις τοπικές αρχές, καθώς και με το σύνολο των ενδιαφερομένων φορέων, ιδίως των κοινωνικών εταίρων και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή³⁰ διαδραματίζει ιθύνοντα ρόλο στο ζήτημα των ατόμων με αναπηρίες κι έχει το δικαίωμα να παρεμβαίνει προκειμένου να ενδυναμώνει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, καθώς και να φροντίζει για τη διάχυση πληροφοριών και δεδομένων, αναλαμβάνοντας συγκριτικούς συνυπολογισμούς. Το 1996 συστήνεται το EuropeanDisabilityForum, το οποίο αισθητά ενισχύει τη συνεργασία της επιτροπής με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κι ανάγει το ζήτημα της Αναπηρίας σε ζήτημα υπό το πρίσμα διαμόρφωσης δημόσιας πολιτικής, πράγμα που δεσμεύει την Επιτροπή να λαμβάνει υπόψιν τα άτομα με αναπηρίες κάθε φορά που δημιουργεί ή τροποποιεί μία νέα πολιτική ή στρατηγική, ιδίως στο πλαίσιο κοινωνικοπολιτικής και οικονομικής φύσεως προγραμμάτων.

Πλέον όταν τα κράτη – μέλη και οι κυβερνήσεις προβαίνουν σε μέτρα ή/και σχέδια δράσης και προγράμματα³¹ αναφορικά με την πρόωση και προστασία των

²⁹ Αφορά στην περίοδο 2021 – 2030.

³⁰ Ίδρυθείσα το 1953, έχει την έδρα της στις Βρυξέλλες.

³¹ Ιούνιος, 2011: ΗΣουηδία υιοθετεί σημαντική στρατηγική για την ένταξη των ΑμεΑ (2011-2016).

ατόμων με αναπηρίες, περιλαμβάνουν αντιστοίχως και την ίση πρόσβαση στην πολιτιστική ζωή της χώρας και μεριμνούν για την ύπαρξη ενός άκρως ευνοϊκού και προσβάσιμου περιβάλλοντος, φιλικό στη συμμετοχικότητα. Η πρόσβαση στον πολιτισμό και ο σεβασμός στη δημοκρατία συμπορεύονται, καθώς πρόκειται για προγράμματα βασιζόμενα στα δικαιώματα των πολιτών και στις νομικές υποχρεώσεις από την πλευρά των κρατών, καθώς και στην κοινωνική αποδοχή εκ μέρους του συνόλου εν γένει. Σε αντίθεση με το γενικότερο αίσθημα συμμετοχικότητας και προσβασιμότητας στον πολιτισμό, που άνθισε κατά το διάστημα μεταξύ 1945 - 1980 σε εκδημοκρατισμένα κράτη, η Ελλάδα καθυστέρησε εμφανώς να το υιοθετήσει, καθώς αποφάσισε να δώσει μεγαλύτερη βάση στο στοιχείο του εθνικισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς, παρά σε εκείνο της διαπολιτισμικότητας, της ενότητας κι άρα της δημοκρατίας. Ωστόσο, η κατοχυρωμένη νομοθεσία που προστατεύει τα δικαιώματα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρίες, δε συνεπάγεται ούτε διασφαλίζει την πάταξη του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο πολιτισμικός αποκλεισμός ωστόσο παραμένει υψηλός ακόμη και σε χώρες όπου η νομοθεσία παρέχει δικαιώματα πρόσβασης στοχεύουν στην πρόσβαση και την ίση συμμετοχή των ΑμεΑ στην πολιτιστική ζωή.

15 Ιουνίου 2011: Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Γερμανίας υιοθετεί ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης με τίτλο «Ο δρόμος μας προς μια Κοινωνία χωρίς Αποκλεισμούς».

2014: Η Φιλανδία καλωσορίζει την η υπηρεσία «Πολιτισμός για Όλους», ως είναι μέρος του αρμόδιου υπουργικού προγράμματος, αναφορικά με την καθολική πρόσβαση.

iii. Το Θεσμικό Πλαίσιο για την Αναπηρία στην Ελλάδα

Το Ελληνικό Σύνταγμα μέσα από το περιεχόμενο των άρθρων 21 & 22 προστατεύει ρητά τη ζωή και την αξιοπρέπεια των ατόμων με αναπηρία. Στην έκτη παράγραφο του Άρθρου 21 γίνεται σαφής αναφορά στα δικαιώματα των ατόμων αυτών, ορίζοντας πως *Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.* Στην επιστήμη της Νομικής αυτό συνεπάγεται τη θεμελίωση του κοινωνικού κράτους δικαίου και της κρατικής κοινωνικής πολιτικής. Αντιστοίχως, το Άρθρο 22 ορίζει πως *η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.*

Συνεπώς, στο εν λόγω άρθρο θεμελιώνεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην εργασία και η προστασία αυτής που παρέχουν. Μεριμνάται καθαυτή η παροχή της εργασίας, οι συνθήκες απασχόλησης, η αμοιβή, οι προαγωγές, η εκπαίδευση κατά την εργασία, απαγορεύοντας αυστηρά οποιαδήποτε διάκριση στο πρόσωπό τους και με οποιονδήποτε τρόπο και εκδήλωση. Το δικαίωμα αυτό έχει κοινωνικό κι ηθικό χαρακτήρα, καθώς καθίσταται απαραίτητο για την διασφάλιση της παρουσίας των ατόμων με αναπηρίες στην αγορά εργασίας αφενός και την αποτροπή της περιθωριοποίησής τους αφετέρου, αποσκοπώντας στην αρμονική κοινωνική ροή.

Ομολογουμένως, η Ελλάδα στερείται βασικών στατιστικών στοιχείων όσον αφορά στον αριθμό των ατόμων με αναπηρία, καθώς και των ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων που τα χαρακτηρίζουν. Δεν υπάρχει κάποια επίσημη καταγραφή, ωστόσο αποσπασματικές αναφορές του Παγκοσμίου Οργανισμού Υγείας δηλώνουν πως ο αριθμός ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα υπολογίζεται κατά προσέγγιση σε 1.000.000 ανθρώπους. Η απουσία επίσημης στατιστικής εφαρμογής σε εγχώριο επίπεδο είναι στενά συνυφασμένη με τη μη ύπαρξη σε ικανοποιητικό – εάν όχι μηδαμικό – βαθμό πολιτικών φιλικών προς την προσβασιμότητα των ατόμων με κάποια μορφή αναπηρίας. Η εικόνα για χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το φύλο ή η

κοινωνική διαστρωμάτωση των συγκεκριμένων ατόμων είναι εξαιρετικά ελλιπής κι εμποδίζει την ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο από πλευράς συμμετοχικότητας.

Στο πλαίσιο των κύριων και στοιχειωδών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία όσον αφορά στο ελληνικό κράτος σε επίπεδο της Κοινωνικής Πολιτικής και Προστασίας, έχει θεσπίσει ένα σύνολο νομοθετημάτων και κανονιστικών ρυθμίσεων, αποσκοπώντας στην ανακούφιση αυτών των ομάδων του πληθυσμού. Έχει, επί παραδείγματι, επικεντρωθεί στο να παράσχει διευκόλυνση στους τομείς, επί παραδείγματι, της Εκπαίδευσης, της Εργασίας και της Απασχόλησης, καθώς και της Υγείας, της Κοινωνική Πρόνοιας και Ασφάλισης, αλλά και στις Μεταφορές και Επικοινωνίες.

Εξετάζοντας λεπτομερώς τα κύρια δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, προκύπτει καταρχάς πως έχουν την ευκαιρία της απόκτησης δωρεάν δελτίου μετακίνησης, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα δωρεάν μετακίνησης με όλα τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς της Αθήνας ή 50% έκπτωσης σε όλα τα ΚΤΕΛ της Ελλάδας, καθώς και όλα τα δρομολόγια του ΟΣΕ· υπό την προϋπόθεση πως το εισόδημά τους δεν ξεπερνά το ποσό που ορίζεται με ετήσια εγκύκλιο. Ακόμη, παρέχεται επίδομα από την Πρόνοια, ανεξαρτήτως του εισοδηματικού ορίου, που δίνεται ανά διαστήματα εκ μέρους του αρμοδίου υπουργείου, καθώς και του εάν το άτομο εργάζεται. Οι υπουργικές αποφάσεις που αφορούν στα ποσά των Προνοιακών Επιδομάτων³² έχουν τροποποιηθεί και είναι έως σήμερα ισχύουσες, ενώ αυξάνονται για τα έτη 2008, 2009, 2010 και 2011 και διαμορφώνονται ως εξής

- Δωρεάν Ιατροφαρμακευτική και Νοσοκομειακή Κάλυψη από την Πρόνοια υπό την προϋπόθεση της ανεργίας ή του χαμηλού εισοδήματος – όπως ορίζει το εκάστοτε υπουργείο-, καθώς και της μη κάλυψης από Ασφαλιστικό Φορέα.
- Αναπηρική Σύνταξη, υπό την προϋπόθεση ενός συγκεκριμένου αριθμού ενσήμων από τον προσωπικό Ασφαλιστικό Φορέα.
- Παράταση της Ιατροφαρμακευτικής και Νοσοκομειακής Κάλυψης από το Ασφαλιστικό σας Ταμείο, εξαιρείσει κάποιων περιπτώσεων λήξεως της ισχύος.

³²<file:///C:/Users/Admin/Desktop/Download/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%91%CE%BD>

- Συμμετοχή σε διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ για θέσεις στο Δημόσιο Τομέα που αφορούν ΑΜΕΑ
- Συμμετοχή σε επιδοτούμενα προγράμματα επιμόρφωσης του ΟΑΕΔ για ΑΜΕΑ.
- Εύρεση επιδοτούμενης εργασίας στον Ιδιωτικό Τομέα μέσω ΟΑΕΔ για ΑΜΕΑ.
- Απαλλαγή από την υποχρέωση Στράτευσης (Ι5) ύστερα από αίτηση στο αρμόδιο στρατολογικό γραφείο.
- Είσοδος στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση χωρίς την υποχρέωση συμμετοχής στις Γενικές Εξετάσεις.³³

Σε κρατικό επίπεδο, υπεύθυνη για τη χορήγηση των επιδομάτων αναπηρίας είναι η Πρόνοια, καθώς και η Πρωτοβάθμια Υγειονομική Επιτροπή του Κέντρου Πιστοποίησης Αναπηρίας που υπάγεται στο ΙΚΑ. Η ΚΕΠΑ ιδρύθηκε σύμφωνα με τον Νόμο 3863/2010, υπαγόμενο στη Διεύθυνση Αναπηρίας και Ιατρικής της Εργασίας της Διοίκησης ΙΚΑ ΕΤΑΜ, με σκοπό *την εξασφάλιση της ενιαίας υγειονομικής κρίσης όσον αφορά στον καθορισμό του βαθμού αναπηρίας των ασφαλισμένων όλων των ασφαλιστικών φορέων, συμπεριλαμβανομένου του Δημοσίου, καθώς και των ανασφάλιστων, για τους οποίους απαιτείται η πιστοποίηση της αναπηρίας*³⁴.

Η εν λόγω υπηρεσία είναι υπεύθυνη αφενός για τον καθορισμό του ποσοστού αναπηρίας για τη σύνταξη αναπηρίας, καθώς και του χαρακτηρισμού ατόμων ως ΑμεΑ κι ο καθορισμός του ποσοστού αναπηρίας αναφορικά με όλες τις κοινωνικές και οικονομικές παροχές ή διευκολύνσεις, για τις οποίες απαιτείται γνωμάτευση αναπηρίας και τις οποίες δικαιούνται από την πολιτεία τα άτομα με αναπηρία³⁵.

Αναμφισβήτητα, η κακοδιαχείριση, η ολιγωρία και η έλλειψη οργάνωσης σε ζητήματα μέριμνας για τα άτομα με αναπηρία, δικαιολογούν το να μιλήσει κανείς για συστημική παθογένεια. Έχουν κατά καιρούς αγνοηθεί προς εξέταση αιτήματα κι ενστάσεις, έχουν ακυρωθεί επιτροπές λόγω μη προσέλευσης ιατρών σε

³³[34744.pdf \(disabled.gr\)](#)

³⁴ Απόσπασμα από τις Πολιτικές για την Αναπηρία στην Ελλάδα, της Κωνσταντίνας Κούνεβα.

³⁵ Σήμερα στην Ελλάδα 61 Γραμματείες Κ.Ε.Π.Α. είναι εν ενεργεία.

προγραμματισμένες υγειονομικές επιτροπές, ενώ έχουν γίνει ουκ ολίγες απεργίες εκ μέρους τους λόγω εργασιακών συνθηκών, αλλαγές ειδικοτήτων, καθώς και πολλές εργασιακές επισχέσεις³⁶, ενώ οι διατάξεις περί παροχών έχουν αισθητά παρατηθεί από τους αρμοδίους φορείς.

Το ασταθές πολιτικό και οικονομικό προσκήνιο των τελευταίων δεκαετιών έχει δυσκολέψει εξαιρετικά την πιστοποίηση των ατόμων ως ατόμων με αναπηρία κι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό εκείνων προσπαθεί ποικιλοτρόπως να εξασφαλίσει μέσα συντήρησης για τη βελτίωση του βίου του ιδίου και της οικογένειάς του, κάνοντας λόγο για οικονομικές διευκολύνσεις ή ελαφρύνσεις. Από όσα αναφέρθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, καθίσταται σαφής η απουσία εκτενούς μελέτης κι, επομένως, σειράς ενεργειών, που να προάγουν τη σημασία του δικαιώματος της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρίες στα πολιτισμικά αγαθά, γεγονός που επαληθεύεται και στα ακόλουθα κεφάλαια, τα οποία αποτελούν το εμπειρικό μέρος της εργασίας.

³⁶ Ιδίως στη Βόρεια Ελλάδα.

V. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα και η Μέθοδος Διερεύνησής τους

i. Τα Ερευνητικά Ερωτήματα

Καθίσταται σαφές πως η διπλωματική εργασία στο σύνολό της συνίσταται σε έναν τριπλό άξονα, αποτελούμενο από όσα τα άτομα με αναπηρίες προσδοκούν κατά την επίσκεψή τους σε κάποιον χώρο πολιτισμού, καθώς και ποιά είναι τα μέτρα εκείνα, στα οποία προβαίνει η Πολιτεία, προκειμένου να φιλοξενήσει τα συγκεκριμένα άτομα, φθάνοντας στο κατά πόσο τα μέτρα αυτά είναι ουσιώδη κι αποτελεσματικά. Η βιβλιογραφική έρευνα θέτει τα ερωτήματα εκείνα, που πρέπει να μελετηθούν, για να δοθεί απάντηση σε αυτούς τους άξονες και το εμπειρικό στοιχείο της επιτόπιας παρατήρησης και των συνεντεύξεων βάθους, στηριζόμενα σε βήματα κι οδηγούς, επαληθεύουν τη θεωρητική τοποθέτηση.

Ο ρόλος της επιτόπιας παρατήρησης είναι να καταγραφούν οι εφαρμοζόμενες στα Μουσεία πολιτικές, οι οποίες στόχο έχουν την καθολική πρόσβαση στο εσωτερικό τους και να διαπιστωθεί ο βαθμός λειτουργικότητάς τους. Επί παραδείγματι, η καθολική πρόσβαση πατάσσει το κοινωνικό φαινόμενο του αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης στον πυρήνα του. Τα άτομα με αναπηρίες οφείλουν να εξασφαλίσουν την πρόσβασή τους τόσο σε φυσικό όσο και σε πνευματικό επίπεδο. Η ύπαρξη ράμπας και μεγάλων εισόδων για τα αμαξίδια και η μη απαγόρευση σκύλου – οδηγού εξασφαλίζουν την είσοδο του ατόμου στο μουσείο, ωστόσο η ξενάγησή του στο εσωτερικό του είναι μία σοβαρή δοκιμασία.

Πιο συγκεκριμένα, η παρατήρηση επικεντρώθηκε στο εάν είναι εφικτή η αυτονομία επιλογών και κινήσεων των ατόμων εντός του χώρου και κατά πόσο αυτός είναι, πράγματι, φιλόξενος, παρέχοντας τον απαραίτητο εξοπλισμό, που θα συμβάλει στο να ευοδωθεί η επίσκεψή τους, προσφέροντας το αγαθό του πολιτισμού. Ο κατάλογος διευκόλυνσης της επιτόπιας παρατήρησης παρατίθεται αναλυτικά στο τέλος της εργασίας και τα ευρήματα για κάθε επιμέρους στοιχείο αναλύονται στο επόμενο υποκεφάλαιο, τοποθετώντας αφενός την ύπαρξη ή μη των μέτρων κι αφετέρου τη χρησιμότητά τους. Μάλιστα, στα στοιχεία της έρευνας συμπεριλαμβάνεται και η παρουσία ατόμων με αναπηρία, αναλογικά με τον αριθμό των επισκέψεων και τη διάρκεια παραμονής μου στο χώρο.

Αντιστοίχως, τα αποτελέσματα από τις συνεντεύξεις παρατίθενται αναλυτικά, επαληθεύοντας τη θεωρία περί αδιαφορίας απέναντι στις ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες και στηρίχθηκαν στις προσδοκίες και την κρίση των συμμετεχόντων. Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να συζητήσουν, απαντώντας σε συγκεκριμένα ερωτήματα, αναφορικά με το να σκιαγραφήσουν, σε πρώτο χρόνο, τον εαυτό τους κι έπειτα να τοποθετηθούν σχετικά με το ποιες είναι οι προσδοκίες τους, πηγαίνοντας σε ένα Μουσείο, καθώς και με το εάν από πλευράς τους καταβάλλεται η πρέπουσα προσπάθεια τα των αρμοδίων, ούτως ώστε να αισθάνονται οι ίδιοι πλήρεις κι αυτόνομοι.

Τα αποτελέσματα της συνδυαστικής μεθοδολογίας μελετώνται και καταγράφονται σε ρητή σχέση με το τρίπτυχο του θεωρητικού άξονα, φθάνοντας σε συμπεράσματα με βαρύτητα για τις κοινωνικές παθογένειες, με τις οποίες τα άτομα με αναπηρίες έρχονται αντιμέτωπα κι οι οποίες επεκτείνονται και στο χώρο του πολιτισμού, επηρεάζοντας τη θέασή τους, αναφορικά με το μέλλον τους στο κοινωνικό σύνολο.

ii. Μεθοδολογία

Η παρούσα διπλωματική εργασία σχηματίστηκε από την επισκόπηση αξιολογών βιβλίων διεθνούς κι εγχώριας βιβλιογραφίας, για να καλυφθούν οι τρεις θεωρητικοί άξονές της, οι οποίοι αποτελούνται από τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρίες στους μουσειακούς χώρους, τα μέτρα που εφαρμόζονται για την ικανοποίησή τους και τον βαθμό αποτελεσματικότητάς τους, ενώ η εμπειρική έρευνα συμπλήρωσε, επαλήθευσε κι εμπλούτισε τα στοιχεία της βιβλιογραφίας. Η μέθοδος που εφαρμόστηκε στη διπλωματική εργασία, για να σχηματίσει το εμπειρικό πεδίο της είναι αυτή της επιτόπιας παρατήρησης και των συνεντεύξεων βάθους.

Η επιτόπια παρατήρηση αποτελεί μέθοδο εμπειρικής έρευνας ποσοτικού χαρακτήρα και στηρίζεται σε έναν άξονα στοιχείων, τα οποία κατευθύνουν τη διεξαγωγή της. Εν προκειμένω, η παρατήρηση βασίστηκε σε έναν κατάλογο υποδομών, ο οποίος προέκυψε ύστερα από συζήτηση με άτομα με αναπηρίες που παρέθεσαν τις προσδοκίες και τις ανάγκες τους για την πρόσβαση. Το πρώτο στάδιο είναι ο προσδιορισμός της ερευνητικής περιοχής, ήτοι το εσωτερικό του μουσείου και των στόχων της έρευνας, ο οποίος στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η διαπίστωση αφενός της ύπαρξης των υποδομών κι αφετέρου ο βαθμός λειτουργικότητάς τους. Ακολουθεί η προεργασία, η δημιουργία του εννοιολογικού πλαισίου και η αναλυτική καταγραφή των υπό εξέταση στοιχείων, τα οποία συνάμα αποτελούν και τα ερευνητικά ερωτήματα. Εν συνεχεία, ελέγχεται η συμβατότητα μεταξύ της εν λόγω μεθόδου και των ερευνητικών ερωτημάτων κι έπεται η προετοιμασία για την πρόσβαση στο πεδίο της έρευνας, δηλαδή η επιλογή των μουσειακών χώρων. Τέλος, φθάνει το τελικό πρακτικό μέρος της επιτόπιας παρατήρησης, το οποίο αποτελείται από τις επισκέψεις στους χώρους που επιλέχθηκαν για την έρευνα, ύστερα από τη διευθέτηση τυχόν δεοντολογικών θεμάτων κι εκτίμηση πρακτικών ζητημάτων εντός του χώρου [Adler & Clark, 2018].

Η μέθοδος της συνέντευξης σχετίζεται με το στοιχείο της προφορικότητας κι ανήκει στο πεδίο της ποιοτικής έρευνας. Ουσιαστικά, οι συνεντεύξεις βάθους αποσκοπούν, με στοιχεία από την επιστήμη της Ψυχανάλυσης, στη συλλογή και καταγραφή προσωπικών αντιλήψεων μέσα από την ενδεδεγμένη εντύπωση στις εμπειρίες και τις συμπεριφορές των ατόμων. Καταγράφονται οι απόψεις, οι στάσεις κι οι προτάσεις των ατόμων όσον αφορά στην υπό εξέταση θεματική της έρευνας,

δηλαδή, εν προκειμένω, οι ανάγκες των ατόμων για την προσβασιμότητα και οι προτάσεις βελτίωσης των ήδη εφηρμοσμένων μέτρων. Στην εν λόγω διπλωματική εργασία εφαρμόστηκε η μέθοδος της ημι-δομημένης συνέντευξης, ούτως ώστε να δοθεί η ευκαιρία στα άτομα να τοποθετηθούν ελεύθερα επί του θέματος και να έχει η συνέντευξη τη μορφή συζήτησης, στηριζόμενη σε έναν άξονα ερωτήσεων κι όχι ένα αυστηρά καθορισμένο κατάλογο [Adler & Clark, 2018].

Όπως θα αναλυθεί και στο επόμενο υποκεφάλαιο, η επιτόπια παρατήρηση έλαβε χώρα σε τρεις μουσειακούς χώρους με μεγάλη απήχηση στο κοινό, όχι μονάχα σε εγχώριο επίπεδο. Οι χώροι αυτοί αποτελούνται από το Μουσείο της Ακρόπολης, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και την εμβληματική Εθνική Πινακοθήκη. Πραγματοποιήθηκε κατά το μήνα Σεπτέμβριο του 2021 και προηγήθηκε εκτάκτως των συνεντεύξεων βάθους υπό το φόβο της εξάπλωσης της Covid-19, που θα επέφερε δυσκολίες στο πεδίο της έρευνας. Έγιναν δύο επισκέψεις σε έκαστο Μουσείο, καθώς το πλάνο στηριζόταν στην επιτόπια παρατήρηση του χώρου κατά τη διάρκεια μίας ημέρας δίχως πλήθος κόσμου εντός αυτού και μίας ημέρας αιχμής.

Λόγω της πανδημίας, καθώς και συγκεκριμένα της εποχής, κατά την οποία έγινε η επιτόπια παρατήρηση, το δείγμα παρατήρησης, που προέκυψε, δεν είναι καθ' όλα αντιπροσωπευτικό και εν συνεχεία θα αναλυθούν λεπτομερώς τα επιμέρους στοιχεία. Σαφώς, λόγω αυτού του μικρού δείγματος, πραγματοποιήθηκαν περισσότερες επισκέψεις στη διάρκεια του επόμενου μήνα, ούτως ώστε να συμπληρωθούν στοιχεία και πληροφορίες και να καλυφθούν τυχόν κενά στην έρευνα. Ωστόσο, τα αποτελέσματα δεν απείχαν από αυτά της προηγούμενης παρατήρησης κι αυτό από μόνο του αποτελεί ένα σημαντικό συμπέρασμα για τους άξονες της εργασίας στο σύνολό της. Στο τέλος της, ακόμη, παρατίθεται κι κατάλογος, που δημιουργήθηκε, για να βασιστεί σε αυτόν η επιτόπια παρατήρηση ως προς τα κριτήρια που ελήφθησαν υπόψιν για τη συλλογή αποτελεσμάτων.

Όσον αφορά στις συνεντεύξεις βάθους, αποτελούν το δεύτερο πυλώνα της μεθοδολογίας του εμπειρικού στοιχείου, κατά τη διάρκεια των επόμενων μηνών έως την τελική κατάθεση της εργασίας. Ομολογουμένως, όπως θα φανεί και παρακάτω, προέκυψαν αρκετές δυσκολίες στην προσπάθεια να παρθούν οι εν λόγω συνεντεύξεις, καθώς υπήρξε σε πολύ μεγάλο βαθμό απροθυμία εκ μέρους των ατόμων για συνεργασία, πράγμα που αποτελεί εξίσου άξιο δείγμα αναφορικά με τη συνθήκη, η

οποία επικρατεί στο χώρο της Τέχνης εξαιτίας της κοινωνικής ανισότητας. Ωστόσο, όσα άτομα δέχθηκαν να μιλήσουν και να μοιραστούν προσωπικές πληροφορίες κι εμπειρίες, προσέφεραν ένα άκρως ικανοποιητικό αποτέλεσμα, ενώ, μάλιστα, σφράγισαν το θεωρητικό στοιχείο.

Όλα τα στοιχεία, τα οποία συλλέχθηκαν σε εμπειρικό πλαίσιο, ουσιαστικά, επαληθεύουν τα ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης σχετικά με τον καθημερινό κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος υφίσταται και στο χώρο της Τέχνης κι έχει ως αποτέλεσμα τη σταδιακή απομάκρυνση του εγχειρήματος - εάν όχι της επιθυμίας - των ατόμων για τριβή με τον χώρο του πολιτισμού. Το επόμενο υποκεφάλαιο σχηματίζεται από τη μελέτη κι ανάλυση δύο αξόνων, της επιτόπιας παρατήρησης και των συνεντεύξεων βάθους, όπου θα διευκρινιστούν όσα έχουν έως τώρα αναφερθεί.

VI. Η Διεξαγωγή και τα Αποτελέσματα της Εμπειρικής Έρευνας

1. Η Επιτόπια Παρατήρηση και τα Αποτελέσματά της

Η εν λόγω μέθοδος έρευνας, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, προηγήθηκε αυτής των συνεντεύξεων υπό το φόβο μίας επερχόμενης καραντίνας εξαιτίας της Covid-19 κι έλαβε χώρα κατά το μήνα Σεπτέμβριο του 2021. Αρχικά είχε προγραμματιστεί να γίνουν δύο επισκέψεις σε καθένα μουσείο, ωστόσο επειδή δεν υπήρχε ικανοποιητικός αριθμός δειγμάτων, έγιναν συμπληρωματικές επισκέψεις – τουλάχιστον δύο επισκέψεις σε έκαστο μουσείο – , ούτως ώστε να καλυφθεί ένα ικανοποιητικό δείγμα σε ημέρες ήσυχες κι ημέρες αιχμής. Πιο συγκεκριμένα, πιθανώς λόγω της πανδημίας, αλλά και της φθινοπωρινής αυτής εποχής, όποτε ακόμη ο κόσμος δεν έχει επιστρέψει στην πόλη, τα μουσεία δε γέμισαν από κοινό και δη από άτομα με αναπηρίες.

Σε όλες τις επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν, εθεάθησαν μονάχα δύο άτομα – τα οποία βρίσκονταν στην ίδια παρέα – με κινητική αναπηρία, μία ημέρα αιχμής, συγκεκριμένα, Σάββατο στο Μουσείο της Ακρόπολης να παρακολουθούν την ιστορία που προβάλλεται σε μεγάλη οθόνη εντός του χώρου. Παρακάτω θα παρατεθούν αναλυτικά τα στοιχεία που κατεγράφησαν, βασιζόμενα στον βοηθητικό κατάλογο γι την επιτόπια παρατήρηση κι έως τότε αξίζει να αναφερθεί πως στο προσωπικό των μουσείων, παρά την προθυμία για εξυπηρέτηση, παρατηρήθηκε άγνοια κι αβεβαιότητα αναφορικά με την εφαρμογή των μέτρων προσβασιμότητας.

Πίνακας 1. Αποτελέσματα Επιτόπιας Παρατήρησης για Άτομα με Κινητικά Προβλήματα

Χώροι Παρατήρησης	Ακρόπολη	ΕΜΣΤ	Πινακοθήκη
Ράμπες	X	X	X
Σωστό Ύψος Ράμπας	X	X	X
Ράμπα με Χειρολισθήρα	X	X	X
Ανελκυστήρας	X	X	X
Μεγάλες Είσοδοι Αμαξιδίων	X	X	X
Επίπεδο Δάπεδο		X	X
Φωτεινά Προειδοποιητικά			X
Ηχητικά Προειδοποιητικά			X
Χώροι Υγιεινής	X	X	X
Σωστή Τοποθέτηση Λεζάντας		ΜΕΡΙΚΩΣ	
Σωστό Ύψος Εκθεμάτων	ΜΕΡΙΚΩΣ	ΜΕΡΙΚΩΣ	X
Μεγάλη Γραμματοσειρά Λεζάντας			

Όσον αφορά στα μέτρα προσβασιμότητας για τα άτομα με κινητικά προβλήματα, στο πλαίσιο της παρατήρησης των μουσείων της Ακρόπολης, Σύγχρονης Τέχνης και Πινακοθήκης, όλα διαθέτουν τις απαραίτητες ράμπες στην είσοδό τους, οι οποίες έχουν την κατάλληλη ήπια κλίση, που ευνοεί την πρόσβαση των ατόμων με αμαξίδιο ή κάποια δυσκολία κατά την κίνηση, ενώ όλες διαθέτουν τον απαραίτητο χειρολισθήρα. Αντιστοίχως, υπάρχει ανελκυστήρας και στους τρεις μουσειακούς χώρους ειδικά για άτομα με αμαξίδια, με μεγάλο πλάτος, ούτως ώστε να καθίσταται εφικτή η αβίαστη πρόσβασή τους. Κατά την παρατήρηση, δε σημειώθηκε κάποιος ανελκυστήρας εκτός λειτουργίας εκείνες τις ημέρες, που θα μπορούσε να δικαιολογήσει τη σχεδόν μηδαμινή καταγραφή επισκέψεων ατόμων με αναπηρίες. Σημειωτέον πως και οι είσοδοι των μουσειακών χώρων είναι ικανοποιητικά πλατιές, με αποτέλεσμα να μην προκαλείται δυσκολία κατά την είσοδο ατόμων, οι οποίοι κάνουν χρήση αμαξιδίου. Ομοίως, έκαστο από τα τους τρεις χώρους διαθέτει χώρους υγιεινής αποκλειστικά για άτομα με αναπηρία, οι οποίοι, ομολογουμένως, βρίσκονται σε μία αξιόλογη κατάσταση.

Η ύπαρξη επίπεδου ή ομαλού δαπέδου παρατηρήθηκε στο ΕΜΣΤ και στην Πινακοθήκη, τα οποία, μάλιστα, διαθέτουν – πιθανώς και λόγω φύσεως εκθέσεων – μεγάλες αποστάσεις μεταξύ των εκθεμάτων και δε θέτουν κώλυμα στην περιήγηση. Ωστόσο, στο Μουσείο Ακρόπολης, το δάπεδο που οδηγεί από το ισόγειο στις σκάλες για τον πρώτο όροφο και φιλοξενεί πλειάδα εκθεμάτων σχηματίζει έντονη κλίση σε λείο δάπεδο, πράγμα που καθιστά δύσκολη την ομαλή κίνηση ενός αμαξιδίου. Όσον αφορά στα φωτεινά και ηχητικά προειδοποιητικά προσέγγισης μπροστά από τα εκθέματα, τα οποία προστατεύουν από τυχόν τραυματισμούς και βλάβες, παρατηρήθηκαν μονάχα στην Εθνική Πινακοθήκη κι όταν το προσωπικών των υπολοίπων μουσειακών χώρων ρωτήθηκε σχετικά με εκείνα, αποκρίθηκε πως η πανδημία για αδιευκρίνιστους λόγους συνέβαλε στην κατάργηση αυτών.

Πέραν της ύπαρξης μέτρων που διευκολύνουν την είσοδο σε επίπεδο φυσικής παρουσίας στους χώρους των μουσείων, εξίσου σημαντική είναι και η αποτελεσματική προσβασιμότητα ως προς την παροχή μίας σωστής ξενάγησης. Η σωστή τοποθέτηση της λεζάντας, καθώς και η μεγάλη γραμματοσειρά είναι ένα εκ των μέτρων που ελήφθησαν υπόψιν κατά την παρατήρηση. Αναφορικά με το σωστό ύψος της λεζάντας, κανένα εκ των μουσείων δε διέθετε σε ικανοποιητικό βαθμό το συγκεκριμένο μέτρο, εξαιρέσει ορισμένων σημείων στο ΕΜΣΤ, ενώ οι μεγάλες

γραμματοσειρές για τις λεζάντας δεν κατεγράφησαν σε κανένα εξ' αυτών. Ομοίως, είναι εξαιρετικά σημαντικό για τα εκθέματα, εφόσον το επιτρέπει κι αυτό που πρεσβεύουν, να βρίσκονται στο κατάλληλο ύψος, για να χαρίζονται σε όλο το κοινό. Η Εθνική Πινακοθήκη, παρά την υψηλή τοποθέτηση της λεζάντας με την αχνή γραμματοσειρά, έχει τους πίνακές της τοποθετημένους σε σωστό ύψος, εξαιρέσει, ίσως, κάποιων μικρότερων σε μέγεθος, στο δεύτερο όροφο που φιλοξενεί την Τέχνη του 20^{ου} αιώνα, πινάκων, οι οποίοι έχουν τοποθετηθεί αρκετά ψηλά και πιθανώς να δυσκολέψουν την παρατήρηση για άτομα που βρίσκονται σε αμαξίδιο.

Πίνακας 2. Αποτελέσματα Παρατήρησης για Άτομα με Προβλήματα Ακοής.

Χώροι Παρατήρησης	Ακρόπολη	ΕΜΣΤ	Πινακοθήκη
Ξενάγηση Γραπτής Μορφής			
Προσωπικό με Γνώση Της Νοηματικής			
Σωστός Φωτισμός	ΜΕΡΙΚΩΣ	X	X
Φωτεινά Προειδοποιητικά			X
Περιγραφικές Οθόνες	X	X	X

Οι τρεις μουσειακοί χώροι, στους οποίους πραγματοποιήθηκε η επιτόπια παρατήρηση δεν καλύπτουν σε ικανοποιητικό βαθμό τις ανάγκες των ατόμων με προβλήματα στην ακοή. Συγκεκριμένα, κανένα εκ των τριών δε διαθέτε δυνατότητα ξενάγησης των ατόμων σε γραπτή μορφή, για να γνωρίσουν την ιστορία πίσω από τα εκθέματα και να νοιώσουν την οικειότητα με το χώρο και τον πολιτισμό, καθώς δε διέθεταν, επίσης, προσωπικό με γνώσεις στη νοηματική γλώσσα. Ως προς το τελευταίο πληροφορήθηκα πως τα μουσεία, ανά περιόδους, προσλαμβάνουν για συγκεκριμένο διάστημα ή για μεμονωμένες επισκέψεις το εν λόγω προσωπικό, ωστόσο σε καμμία περίπτωση δε διαθέτουν σε μόνιμη βάση.

Για τα άτομα με δυσκολία ή με πλήρη απώλεια ακοής, είναι απαραίτητο να υπάρχει ένας σωστός φωτισμός, ο οποίος δε θα τα αποσυντονίζει και δε θα αποσπά την προσοχή τους κατά την περιήγησή τους, προκαλώντας σύγχυση. Το ΕΜΣΤ και η Εθνική Πινακοθήκη διαθέτουν τον κατάλληλο φωτισμό στο χώρο, χωρίς χρωματικές αντιθέσεις και σκιάσεις, ενώ σε αρκετά σημεία στο Μουσείο της Ακρόπολης παρατηρούνται αντανάκλασεις του φωτός που αποσυντονίζουν και πιθανώς ζαλίζουν. Σχετικά με την ύπαρξη φωτεινών προειδοποιητικών και σημάνσεων, μονάχα η

Πινακοθήκη προβαίνει στην παροχή τους, ενώ σε όλα υπάρχουν περιγραφικές οθόνες είτε για επιμέρους εκθέματα είτε για προβολή ιστορικών πληροφοριών, οι οποίες, ωστόσο, δε βρίσκονται πάντοτε σε λειτουργία.

Πίνακας 3. Αποτελέσματα Επιτόπιας Παρατήρησης για Άτομα με Προβλήματα Όρασης

Χώροι Παρατήρησης	Ακρόπολη	ΕΜΣΤ	Πινακοθήκη
Σωστός Φωτισμός	ΜΕΡΙΚΩΣ	X	X
Σωστή Τοποθέτηση Λεζάντας	ΜΕΡΙΚΩΣ	ΜΕΡΙΚΩΣ	ΜΕΡΙΚΩΣ
Σωστό Ύψος Εκθεμάτων	X	X	X
Μεγάλα Υπομνήματα			
Γραφή Braille			
Συγκεκριμένες Ώρες Επισκέψεων			
Ηχητική Προειδοποίηση			X
Ακουστική Ξενάγηση			
Συνοδοί/Εκπαιδευμένο Προσωπικό			
Σχοινί Οδευσης			
Προεξέχοντα Αντικείμενα			
Απότομες Αλλαγές Δαπέδου	X		
Σωστά Τοποθετημένα Κάτοπτρα			
Χειρολισθήρες			
Ασφαλείς Γυάλινες Πόρτες	X	X	X
Δυνατότητα Αφής Ομοιωμάτων			

Ομολογουμένως, τα άτομα με πρόβλημα στην όραση έρχονται αντιμέτωπα με την ύπαρξη των λιγότερων μέτρων προσβασιμότητας σε χώρους πολιτισμού και δη μουσείων. Περιοριζόμενος κανείς μονάχα στα τρία μουσεία, στα οποία έγινε η επιτόπια παρατήρηση, σημειώνεται πως το στοιχείο του σωστού φωτισμού διατίθεται στο ΕΜΣΤ και στην Πινακοθήκη, ενώ στο Μουσείο της Ακρόπολης, όπως αναφέρθηκε και λίγο νωρίτερα, παρατηρούνται αντιθέσεις και σκιάσεις, που μπερδεύουν και συγχύζουν τα άτομα. Οι λεζάντες είναι τοποθετημένες καταλλήλως εν μέρει και σε κάποια σημεία μονάχα, ενώ τα εκθέματα, σε γενικές γραμμές, είναι εξίσου σωστά τοποθετημένα, ενώ απουσιάζουν τα προεξέχοντα αντικείμενα.

Ομοίως και τα τρία μουσεία διαθέτουν εξαιρετικά ασφαλείς γυάλινες πόρτες, αποτρέποντας την πιθανότητα κάποιου ατυχήματος, ακόμη κι εάν τα άτομα

πλησιάζουν αρκετά ή αγγίζουν τις πόρτες. Το ζήτημα του δαπέδου με απότομη κλίση στο Μουσείο της Ακρόπολης επηρεάζει και τα άτομα με οπτική αναπηρία, καθώς στερεί την αίσθηση της σταθερότητας, άρα και της σιγουριάς τους κατά την περιήγησή τους, καθώς και την αίσθηση της αυτονομίας κίνησης στο εσωτερικό του, ενώ και σε αυτή την περίπτωση, τα απαραίτητα ηχητικά προειδοποιητικά σήματα σημειώνονται μονάχα στην Πινακοθήκη.

Σοβαρό ζήτημα προκύπτει από το γεγονός πως ουδένα εκ των τριών μουσείων διαθέτει μεγάλα περιγραφικά υπομνήματα για τη διευκόλυνση της ανάγνωσης της λεξάντας για άτομα με μερική απώλεια όρασης, καθώς και υπομνήματα ή οδηγούς σε γραφή Braille, πράγμα που θα καθιστούσε σε μεγάλο βαθμό εφικτή την αυτονομία των ατόμων. Σε κανένα από τα τρία, επίσης, δεν παρατηρήθηκε η ύπαρξη χειρολισθήρων και σχοινιού όδευσης που αφενός καθοδηγεί κι αφετέρου προφυλάσσει τα άτομα από τυχόν ζημιές ή βλάβες και τραυματισμούς, καθώς και σωστά τοποθετημένων κατόπτρων. Αντιστοίχως, απύσα ήταν και η παροχή της δυνατότητας για ακουστική ή βιντεοσκοπημένη ξενάγηση και αφής ομοιωμάτων των εκθεμάτων, καθώς και των προγραμματισμένων αποκλειστικών επισκέψεων.

Πέραν του καταλόγου διευκόλυνσης της επιτόπιας παρατήρησης, αξίζει να γίνει αναφορά σε πρόσθετες παρατηρήσεις που έγιναν σε έκαστο εκ των τριών αυτών μουσείων. Αναφορικά με το Μουσείο της Ακρόπολης, υπάρχουν, σαφώς, ανελκυστήρες κι αρκετά μεγάλες έξοδοι κινδύνου σε κάθε όροφο με όχι και τόσο μεγάλο χώρο για αμαξίδια στο διάδρομο προς την έξοδο. Όπως προαναφέρθηκε, το δάπεδο στο ισόγειο είναι ολισθηρό, έχει απότομη κλίση και το τζάμι σε πούα μοτίβα είναι πιθανό να ζαλίσει τον επισκέπτη, ενώ οι μακέτες στο ισόγειο είναι αρκετά ψηλές για ένα άτομο σε αμαξίδιο. Ο χώρος στο εσωτερικό είναι πολύ μεγάλος κι εξίσου οι αποστάσεις μεταξύ των εκθεμάτων, εξαιρέσει ορισμένων στον πρώτο όροφο, ενώ υπάρχουν πολλά καθίσματα χαλάρωσης κι απόλαυσης της Τέχνης σε κάθε όροφο και στον τρίτο όροφο υπάρχει μία μεγάλη οθόνη για προβολή ιστορίας με δυνατό ήχο.

Η θερμοκρασία του χώρου είναι η πέπουσα για μία αρμονική περιήγηση, ενώ το εστιατόριο είναι προσβάσιμο για όλους, ωστόσο ο χώρος του πωλητηρίου είναι αρκετά στενός για ένα αμαξίδιο ή για ένα άτομο που δυσκολεύεται στην κίνησή του. Υπάρχει χαλαρωτική μουσική σε κάθε όροφο και, σε γενικές γραμμές, σωστός

φωτισμός, για να διαγράφεται η σκίαση στο έκθεμα, διευκολύνοντας άτομα με πρόβλημα στην όραση να αντιλαμβάνονται το σχήμα του. Σημειώνονται πολλές οθόνες στους ορόφους του μουσείου· στο ισόγειο είναι αρκετά μεγάλες χωρίς καλή ανάλυση και χωρίς ήχο και στον πρώτο όροφο λειτουργούν οι μισές χωρίς ήχο.

Πολλές λεζάντες του πρώτου ορόφου έχουν έντονα χρώματα και μικρές αντιθέσεις κι είναι δυσανάγνωστες, ενώ ορισμένες στο ισόγειο βρίσκονται ακριβώς πάνω στην επιφάνεια των μακετών και είναι μη προσβάσιμες. Στον τρίτο όροφο υπάρχουν σκαλοπάτια που βοηθούν την καλύτερη επαφή με ψηλά επιτοίχια εκθέματα, όμως εξαιρούν τα άτομα με αμαξίδια. Στον τρίτο όροφο τα τζάμια έχουν ειδική κάλυψη από την εξωτερική πλευρά για σωστή σκιά στο χώρο κι αποφυγή αντανάκλασεως. Προ εποχής κορονωϊού, βάσει του προσωπικού στις πληροφορίες, υπήρχαν ακουστικά για την ξενάγηση ατόμων με οπτική αναπηρία, δυνατότητα αφής ορισμένων ομοιωμάτων, καθώς και φωτεινή κι ηχητική προειδοποίηση. Στον υπόγειο χώρο των ανασκαφών η στροφή του μονοπατιού είναι απότομη και το δάπεδο έχει κλίση και τραχιά επιφάνεια, ενώ το πάτωμα είναι κατασκευασμένο από σίδηρο, έχει κλίση και κενά που μπερδεύουν άτομα με οπτική αναπηρία. Κλείνοντας, η ράμπα που οδηγεί στο συγκεκριμένο σημείο, ακόμη, έχει απότομη κλίση, πράγμα επικίνδυνο για όλα, ανεξαιρέτως, τα άτομα.

Μελετώντας κι αναλύοντας το εσωτερικό στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, παρατηρείται πως στις σκάλες μεταξύ υπογείου και ισογείου υπάρχουν εκθέματα που μπορεί να δει μονάχα όποιος χρησιμοποιεί τις κυλιόμενες. Ξεκινώντας από το υπόγειο, υπάρχει ένας μεγάλος μαύρος πίνακας με μεγάλα λευκά γράμματα κι ένας με αντίστροφα χρώματα, ενώ στο πάτωμα υπάρχουν τρία επικίνδυνα προειδοποιητικά που δεν είναι εμφανή λόγω αχνού χρώματος, αλλά εξέχουν και δύο πολύ αχνές σημάνσεις, όπου, χαρακτηριστικά, αναγράφεται «μην αγγίζετε». Καταγράφονται 18 οθόνες με έντονα χρώματα και ήχο που προκαλούν έντονη σύγχυση, ωστόσο αυτή είναι και η φύση που πρεσβεύει το αντικείμενο της έκθεσης ως αίσθηση στο κοινό του, στους τοίχους αναγράφονται φιλοσοφικά αποφθέγματα με αχνά και μη ορατά γράμματα, ενώ υπάρχουν 3 καναπέδες, 5 καθίσματα και 2 μεγάλες έξοδοι κινδύνου.

Συνεχίζοντας την παρατήρηση στο ισόγειο, σημειώνεται ένας μεγάλος χώρος με λευκό χρώμα κι ασφαλή τζάμια και ένα μεγάλο και προσβάσιμο πωλητήριο,

καθώς και 4 οθόνες, που βρίσκονται, κατά κανόνα, εκτός λειτουργίας. Στο χώρο, αναφορικά με την ασφάλεια των ατόμων, παρατηρούνται μονάχα μαύρες ταινίες ως προειδοποιητικά μπροστά από ορισμένα εκθέματα.

Στον όροφο που φιλοξενεί τη μόνιμη έκθεση, παρατηρούνται πολλοί ήχοι λόγω της φύσεως της έκθεσης, που προκαλούν σύγχυση, καθώς και πολλοί καθρέπτες, ενώ καταγράφονται 1 πολύ μεγάλος μαύρος πίνακας με λευκά γράμματα και 3 με αντίστροφα χρώματα, 2 θέσεις χαλάρωσης και 1 λεζάντα στο πάτωμα μη ορατή και προσβάσιμη σε άτομα με βαθμό αναπηρίας. Αχνές και περισσότερο ως προέκταση του τοίχου χαρακτηρίζονται οι σημάνσεις των ορόφων και των κατευθύνσεων ή διαφυγών. Τέλος, κάθε όροφος διαθέτει περιγραφικό χάρτη του χώρου, ωστόσο ψηλά τοποθετημένο και με μικρή εικόνα σε χαρτί με αντανάκλαση λόγω της πλαστικοποίησής του, ενώ η ηχητική και φωτεινή προειδοποιητική σήμανση βρίσκονται εκτός λειτουργίας λόγω της πανδημίας της Covid-19, για τα δύο τρέχοντα έτη, λόγω των αισθητά περιορισμένων επισκέψεων, όπως άφησε η εργαζόμενη να εννοηθεί.

Κλείνοντας τα καταγραφόμενα στοιχεία με την Εθνική Πινακοθήκη, στο ισόγειο με τη θεματική της Ελληνικής Επανάστασης, υπάρχουν κάποια έργα με τη μορφή σκιών στο τζάμι, που πιθανώς να ζαλίσουν άτομα με οπτική αναπηρία, ενώ οι διαγώνιοι ενδιάμεσοι τοίχοι ίσως προκαλέσουν δυσκολία στον προσανατολισμό τους. Καταγράφονται, ακόμη, 6 οθόνες μόνο με εικόνα, μεγάλες έξοδοι κινδύνου, όπως και σε κάθε όροφο, 2 καναπέδες, 1 αμαξίδιο σε περίπτωση ανάγκης και χώροι υγιεινής. Στον πρώτο όροφο σημειώνονται οι ίδιες παρατηρήσεις, εξαιρέσει των έργων στα τζάμια, καθώς δεν υπάρχουν. Τέλος, στο δεύτερο όροφο, όπου φιλοξενείται η σύγχρονη τέχνη, υπάρχουν δύο δυσδιάκριτες λεζάντες στο πάτωμα και 3 οθόνες μονάχα με εικόνα, ενώ, σε αντίθεση με τους άλλους δύο ορόφους, δε διατίθενται καθίσματα για χαλάρωση των ατόμων. Σύμφωνα με το προσωπικό, η πανδημία εμπόδισε την παροχή ακουστικών και της δυνατότητας ύπαρξης ομοιωμάτων για διευκόλυνση των ατόμων με πρόβλημα στην όραση.

ii. Οι Συνεντεύξεις Βάθους και τα Αποτελέσματά τους

Μετά το πέρας της επιτόπιας παρατήρησης και της καταγραφής των στοιχείων που προέκυψαν από εκείνη, πραγματοποιήθηκαν πέντε σημαντικές συνεντεύξεις, στηριζόμενες σε έναν συγκεκριμένο οδηγό δέκα ερωτήσεων ανοιχτού τύπου. Στο σημείο αυτό οφείλει να αναφερθεί πως λόγω της πανδημίας, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως τηλεφωνικώς και μέσω εφαρμογών Viber και Skype και πως παρά τις πολλές προσπάθειες προσέγγισης, άτομα με πρόβλημα στην ακοή, από το χώρο της ομοσπονδίας, κι εκτός αυτού δε δέχθηκαν να δώσουν απάντηση στις ερωτήσεις του οδηγού.

Συγκεκριμένα, σε διάστημα δέκα ημερών έγιναν δύο προσπάθειες προσέγγισης της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος, όποτε και η Γραμματεία προέτρεψε στο να σταλεί ο οδηγός της συνέντευξης στο Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο της Ομοσπονδίας, ώστε να δοθεί το απαραίτητο δείγμα, χωρίς, ωστόσο, καμμία ανταπόκριση. Αντιθέτως και τα πέντε, ανεξαιρέτως, άτομα που έδωσαν τις συνεντεύξεις βάθους του εμπειρικού μέρους δέχθηκαν και προθυμοποιήθηκαν από την πρώτη στιγμή να μιλήσουν και να συμβάλουν στην εργασία. Παρατίθενται τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων, ακολουθώντας τη σειρά των ερωτήσεων, όπως αυτή τηρήθηκε και κατά τη διάρκεια των συζητήσεων. Το δείγμα αποτελείται από τρία άτομα ηλικίας μεταξύ 20 και 35 ετών, ένα άτομο περίπου ετών κι ένα άτομο άνω των 65 ετών.

Στην αρχή, οι συνεντευξιαζόμενοι κλήθηκαν να δώσουν κάποια κύρια στοιχεία για τον εαυτό τους και για τον τρόπο που ζουν. Στους περισσότερους εξ' αυτών, η μορφή ή ο βαθμός αναπηρίας τους δε στάθηκε εμπόδιο στο να σπουδάσουν και να διακριθούν στο αντικείμενό τους, διεκδικώντας ολοένα και περισσότερα δικαιώματα για τα άτομα με αναπηρίες. Μονάχα μία περίπτωση υπήρξε, όπου οι σπουδές δεν ολοκληρώθηκαν για ψυχολογικούς λόγους, όμως το συγκεκριμένο άτομο ακολούθησε το δρόμο της Τέχνης, όπου και καταπιάνεται με εξαιρετικά ενδιαφέρουσες προτάσεις, όπως η ύπαρξη εφαρμογής με ακουστική περιγραφή στις θεατρικές παραστάσεις και στα μουσεία. Κάνοντας λόγο για διάκριση στο αντικείμενο σπουδών κι εξέλιξή του σχετικά με την ίδια τη μορφή αναπηρίας, επί παραδείγματι ο Σ.Π. είναι απόφοιτος της σχολής Κοινωνιολογίας με μεταπτυχιακά σε Εγκληματολογία και Κοινωνική Διοίκηση της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης.

Τώρα είναι Προϊστάμενος του Τμήματος Ανάπτυξης Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας και Πρόληψης στη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας του Υπουργείου Υγείας, ενώ διατελεί τα τελευταία 32 χρόνια Πρόεδρος της Πανελλήνιας Ένωσης Αμφιβληστροειδοπαθών και της Ελληνικής Ομοσπονδίας Συλλόγων Σπάνιων Νοσημάτων κα Παθήσεων τα τελευταία 6 χρόνια.

Αντιστοίχως, ο Π.Μ. πήγε, αρχικά, σε δημοτικό σχολείο κι έπειτα σε δημοτικό σχολείο τυφλών, ως παράλληλη εκπαίδευση για ένταξη στο κοινωνικό σύνολο – ως πιλότος της παράλληλης στήριξης – και σπούδασε στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με μεταπτυχιακό στα Οικονομικά της Υγείας. Ασχολείται επαγγελματικά με τη μουσική, συγκεκριμένα με το παραδοσιακό τραγούδι. Παίζει ακορντεόν κι ανήκει εδώ και 13 χρόνια στη Συνομοσπονδία ΑμεΑ, στην οποία πλέον διατελεί αντιπρόεδρος, καθώς και στην υπηρεσία πληροφορικών, ενώ μάχεται για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και, παράλληλα, είναι διδάσκων για ενηλίκους.

Εν συνεχεία, η συνέντευξη εισάγει τον συνεντευξιαζόμενο στην κύρια θεματική της διπλωματικής εργασίας κι ερωτάται εάν επισκέπτεται χώρους πολιτισμού και με ποια συχνότητα. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν προκύπτει πως σχεδόν στο σύνολό τους έχουν ελάχιστη τριβή με τους χώρους αυτούς, καθώς δεν αισθάνονται άνετα κι αυτόνομοι εντός του χώρου και πάντοτε χρειάζονται είτε έναν συνοδό του οικείου τους περιβάλλοντος είτε κάποιον από το προσωπικό του μουσείου για καθοδήγηση. Ορισμένοι, μάλιστα, δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αντεπεξέλθουν στον απαραίτητο δικό τους εξοπλισμό, ούτως ώστε να μπορέσουν να κινηθούν στο χώρο, δίχως δυσκολίες ή να νοιώθουν άβολα. Παραδέχθηκαν πως προτιμούν να μην επισκέπτονται πολιτισμικούς χώρους παρά να νοιώθουν άβολα πριν καν να βγουν από το σπίτι τους, προκειμένου να φθάσουν στο χώρο και να αντιμετωπίζουν δυσκολίες από τη στιγμή της εισόδου σε αυτόν. Πιο συγκεκριμένα, κάποια αποσπάσματα από τα λόγια των ίδιων είναι τα εξής:

Ο Σ.Π. αναφέρει πως *«Είναι αρκετά επικίνδυνο για μένα λόγω του ότι δεν μπορώ να εκτιμήσω τα βάθη και τα ύψη κι έχω χτυπήσει σε επισκέψεις μου. Δεν είναι λίγες οι φορές που έχω μείνει πίσω και περιμένω την υπόλοιπη ομάδα να επιστρέψει, για να φύγουμε. Ζητώ βοήθεια στην ξενάγηση, για να αφουγκραστώ το χώρο. Αυτό που*

με ενδιαφέρει είναι – πρωτίστως – να μεταφερθώ στην εποχή όπου ο εκάστοτε χώρος λειτουργούσε πλήρως, όπως, για παράδειγμα, το Ασκληπιείο.»

Ο Α.Π., με τη σειρά του, λέει πως *«Δεν επισκέπτομαι συχνά πολιτισμικούς χώρους, καθώς λόγω διαφόρων οικονομικών προβλημάτων δεν μπορούσαμε να πάρουμε αναπηρικό αυτοκίνητο, το οποίο έχω εδώ και ένα χρόνο περίπου»*. , ενώ η Α.Β. πως *«Τελευταία φορά, θυμάμαι, επισκέφθηκα το Μουσείο Αφής με φίλους και μου άρεσε η εμπειρία, σε σχέση με άλλα μουσεία, που έχω πάει.»*

Είναι εξαιρετικά βασικό να γίνονται γνωστές οι προσδοκίες κι οι αξιώσεις των ατόμων με αναπηρίες, αναφορικά με το τί έχουν ανάγκη σε ένα Μουσείο πριν και κατά την επίσκεψή τους. Το μοναδικό άτομο με κινητική αναπηρία απάντησε πως χρειάζονται περισσότερες ράμπες κι αναβατόρια για πρακτικούς λόγους, καθώς και ανελκυστήρες με μεγαλύτερη χωρητικότητα. Τα υπόλοιπα άτομα με πρόβλημα στην όραση συνέκλιναν στην ανάγκη ύπαρξης ακουστικής ξενάγησης και περιγραφής σε γραφή Braille, δυνατότητα για αφή των ομοιωμάτων, σχοινί όδευσης και, σαφώς, κάποιο άτομο από το προσωπικό διαθέσιμο για συνοδεία και παροχή πληροφοριών για τα μνημεία. Δύο από τα άτομα που μίλησαν, έδωσαν ενδιαφέρουσες ιδέες, οι οποίες αξίζει να αναφερθούν.

Συγκεκριμένα, η Α.Β. θεωρεί πως

«Θα επιθυμούσα να υπάρχει διαδικτυακή και ψηφιακή μορφή ξενάγησης, ένα τάμπλετ επί παραδείγματι και να το περνάω σε μία οθόνη, να το κοιτάζω παράλληλα σε ένα 3D μοντέλο. Σκεφτόμουν πως εάν υπήρχε μονάχα το ψηφιακό κι όχι το διαδικτυακό, θα είχε νόημα., ενώ ο Σ.Π. παρέθεσε μία λίστα από μέτρα, τα οποία θα έπρεπε – κι είναι εύκολο – να εφαρμόζονται, επί παραδείγματι

«Προσέγγιση ηλεκτρονικά για το ποιά μουσεία υπάρχουν ανά θεματική, καθώς κι ενημέρωση για έκαστο όσον αφορά στην ιδιαιτερότητα στην πρόσβαση και στη γεωγραφία του χώρου, Σαφείς ενδείξεις στο χώρο και σαφής προσδιορισμός της εισόδου, καθώς και των τυχόν επιπλέον μέτρων που υπάρχουν, Βιντεοσκοπημένη / Ακουστική Ξενάγηση, Να αναγράφεται εάν επιτρέπεται ο σκύλος οδηγός, ακόμη κι εάν η νομοθεσία το προβλέπει, Δελτία ενημέρωσης πριν την επίσκεψη, για την κατάλληλη υποδοχή, Εκπαιδευμένο προσωπικό στις βασικές αρχές της συνοδείας όσον αφορά στην κίνηση και την αφή, Διαγραμμίσεις στις σκάλες, Αντανακλάσεις στις πόρτες από γυαλί,

Ανάγλυφη κάτοψη δεξιά κι αριστερά του κτιρίου, Ηχητικό σύστημα για τη σειρά της επίσκεψης, Προσαρμοσμένη περιγραφή για κάτι που ίσως δεν προσέξει κανείς, Σήμανση χώρου για το πού θα σταθεί το άτομο κι ανάγλυφη πλάκα για την κατεύθυνση, Χάνεται η επαφή με το περιβάλλον με τα ακουστικά, καθιστώντας απαραίτητο ένα φυλλάδιο σε γραφή Braille ή με μεγάλα γράμματα, με πλήρη αναφορά στα εκθέματα., Γάντι μίας χρήσεως για δυνατότητα αφής των εκθεμάτων, Διαδρομή με ένα σκηνή όδευσης, καθώς οι τάπες είναι δαπανηρές, Προσβάσιμο πωλητήριο και χώροι υγιεινής, Εθελοντές συνοδοί, Εκπαιδευτικά Εργαστήρια».

Στην ερώτηση του τι πιστεύουν πως θα έπρεπε να γίνεται διαφορετικά, σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται, οι απαντήσεις δόθηκαν περισσότερο ως προέκταση των προηγούμενων κι όλοι τους συνέκλιναν κι επέμειναν στην απαραίτητη ύπαρξη σωστά κατασκευασμένων ανελκυστήρων και στη δυνατότητα αφής των ομοιωμάτων ή ακόμη και των ίδιων των εκθεμάτων με καθοδήγηση, καθώς και στη συνοδεία από εκπαιδευμένο προσωπικό. Ένας εξ' αυτών, συγκεκριμένα ο Σ.Π. επέμεινε και στα απαραίτητα εκπαιδευτικά προγράμματα, αναφέροντας:

«Εμείς από την πλευρά μας προσπαθούμε όσο μπορούμε να εναισθητοποιήσουμε ακόμη περισσότερο τους φορείς και να ενημερώσουμε αναφορικά με περισσότερα προγράμματα σχετικά με εκπαίδευση. Υπάρχουν μεν προγράμματα λειτουργικά έως ένα βαθμό, ωστόσο λειτουργούν αποσπασματικά, καθώς δεν υπάρχει και χώρος.»

Όσον αφορά στη σχέση της Πολιτείας με τις Ομοσπονδίες ή όσους βρίσκονται εκτός αυτών, οι συνεντευξιαζόμενοι συνέκλιναν στο ότι μπορεί να λαμβάνονται μέτρα για την προσβασιμότητα, ωστόσο η λειτουργικότητα και ποιότητά τους είναι αμφίβολη. Συγκεκριμένα, η Ε.Μ. ανέφερε:

«Ναι, από όσα αναφέραμε πριν, δεν έχω συναντήσει σχεδόν τίποτε. Στο Μουσείο της Ακρόπολης έχει πολλά σκαλιά κι οι ανελκυστήρες που υπάρχουν αποκλειστικά για αμαξίδια βρίσκονταν εκτός λειτουργίας για πολύ καιρό, αργότερα δε γνωρίζω, καθώς έχω καιρό να επισκεφθώ. Αυτό που γνωρίζω είναι πως πριν από περίπου ένα χρόνο, με πρωτοβουλία του ιδρύματος Ωνάση, κατασκευάστηκε ανελκυστήρας στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης.» και ο Σ.Π. πως

«Συνεχίζω την απάντησή μου από την προηγούμενη ερώτηση. Έχουν κατά καιρούς ληφθεί μέτρα για καλύτερη πρόσβαση, τα οποία χρειάζονται ακόμη πολλή δουλειά, για να είναι πλήρως λειτουργικά. Εμείς ως ομοσπονδία ενημερώνουμε και παίρνουμε πρωτοβουλίες και τις εισηγούμαστε.», ενώ ο Π.Μ. τοποθετήθηκε

«Η συγκεκριμένη κυβέρνηση είναι απόμακρη από τα βασικά και κύρια αιτήματα, η ομοσπονδία διεκδικεί τα αυτονόητα και δεν της επιτρέπεται να ζει αυτόνομα κι ανεξάρτητα και να συμμετέχει ουσιαστικά σε μία οργανωμένη ισότιμη κοινωνία. Οι πολιτικές στήριξης και δη σε οικονομικό επίπεδο πχ τα επιδόματα, έχουν αυξηθεί οι ανάγκες κι ο προϋπολογισμός μειώνεται δραστικά.»

Τα ερωτηθέντα άτομα, αναφορικά με το τι θα μπορούσε η Πολιτεία να πράξει διαφορετικά κι ακόμη δεν έχει κάνει, συγκλίνουν στο ότι πρέπει να δίνεται πολύ μεγάλη βάση στις υποδομές των κτιρίων, ούτως ώστε να ευνοείται η πρόσβαση των ατόμων στο χώρο δίχως να νοιώθουν δυσανασκέτηση και φόβο, πράγμα που λειτουργεί αποτρεπτικά, ενώ ένα από τα άτομα πρότεινε να δίνεται στους επισκέπτες με οπτική αναπηρία ένα ηχογραφημένο κείμενο, περιγραφικό για το χώρο και τα εκθέματα του εσωτερικού του μουσείου, για να είναι ουσιαστικής η επαφή με αυτό. Ο Σ.Π. ισχυρίζεται πως

«Από τη δεκαετία του '90 υπάρχουν θεσμοθετημένα προγράμματα. Ωστόσο, όσον αφορά στα παλιά μουσεία, αυτά επιδέχονται μονάχα λειτουργικές κι όχι κατασκευαστικές αλλαγές, ενώ το κόστος που απαιτείται δεν είναι καθόλου μεγάλο. Από την άλλη, κάποια από τα Μουσεία ρωτούν με δίκη τους πρωτοβουλία ποιες ενέργειες θα συνέβαλαν στην καλύτερη πρόσβαση των ατόμων με βαθμό αναπηρίας.» κι ο Π.Μ. πως

«Είναι απαραίτητη η αύξηση στα προνοιακά επιδόματα, καθώς και η ενεργοποίηση της νομοθεσίας, αναφορικά με τις θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα, επί παραδείγματι υπάρχουν αυτή τη στιγμή 140 πτυχιούχοι τηλεφωνικών σχολών κι έχει 6-7 χρόνια να βγει προκήρυξη.»

Ως προς την εκπαιδευτική δράση του μουσείου, μονάχα οι δύο εκ των πέντε ερωτηθέντων δεν έχουν λάβει μέρος σε κάποια από αυτές ή, ακόμη, δε γνώριζε πως υπάρχει εκπαιδευτικό πρόγραμμα εκ μέρους κάποιων μουσείων, ωστόσο υπήρξε μία απόκλιση μεταξύ δύο απαντήσεων, καθώς ένα άτομο τη χαρακτήρισε ως αρκετά καλή, εν αντιθέσει με τον Σ.Π., ο οποίος είπε πως

«Είναι ελάχιστη. Κάποια Μουσεία, όπως το Νομισματικό, της Κυκλαδικής Τέχνης και το ΕΜΣΤ, διοργανώνουν κάποια προγράμματα, αλλά μία φορά το χρόνο, στο πλαίσιο μίας συμβολικής δράσης σε κάποια παγκόσμια ημέρα που αφορά σε άτομα με αναπηρία. Πέραν του να διοργανωθεί κάτι, το ζήτημα είναι εάν τα ίδια τα άτομα έχουν την κουλτούρα να επισκεφθούν ένα μουσείο.» κι ο Π.Μ. μίλησε εξίσου συγκεκριμένα.

«Κάποιες οργανωμένες εκθέσεις είναι προσβάσιμες κι είναι αξιόλογες προσπάθειες και ισότιμες, αυτές, όμως, είναι στοχευμένες πχ χρηματοδοτούμενες από ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα. Υπάρχει κι ένα αξιόλογο πρόγραμμα στο Φάρο Τυφλών, άμεσο σε όλα τα άτομα, ακόμη κι επισκέπτες χωρίς αναπηρία, κυρίως σχολεία, τα οποία τα αντιλαμβάνονται ως βιωματικές δράσεις, παράλληλα με την ξενάγηση. Αυτές οι δράσεις είναι καλές, καθώς συνηθίζουν την παρουσία των ατόμων και λύνονται απορίες σχετικά με τη διαφορετικότητα.»

Στο εμβληματικό ερώτημα αναφορικά με τη θέση της Ελλάδας στα μέτρα της προσβασιμότητας, σε σύγκριση με αυτή των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όλα τα άτομα απάντησαν πως η χώρα δεν υστερεί, σε γενικές γραμμές, από το εξωτερικό, εξαιρέσει μεμονωμένων παραδειγμάτων, καθώς κι από πλευράς οργάνωσης. Η Ε.Μ. έδωσε ένα παράδειγμα:

«Θα επαναλάβω το παράδειγμά μου από πριν, σχετικά με την επίσκεψή μου στη Βουδαπέστη και το τρισδιάστατο έκθεμα-κάστρο προ τριετίας περίπου, πράγμα που μου έκανε και πολλή εντύπωση και στην Ελλάδα δεν έχω συναντήσει έως τώρα. Γενικότερα αυτό που παρατήρησα στο εξωτερικό είναι πως όλες οι παροχές και τα δρώμενα είναι προγραμματισμένα.» κι, επιστρέφοντας στο προηγούμενο στοιχείο του ότι η χώρα δεν υστερεί αισθητά στα μέτρα της, ο Σ.Π. ανέφερε πως

«Για παράδειγμα, στα μουσεία του Λονδίνου, έπρεπε εγώ ο ίδιος να ζητήσω βοήθεια και κάποιος να με κουβαλάει και να με κατευθύνει, εξηγώντας μου. Στο μουσείο του Νταλί, από την άλλη είσαι εσύ μέρος του εκθέματος και νοιώθεις πως έχεις πλήρη πρόσβαση, αλλά είναι καθαρά ζήτημα της θεματικής του ίδιου του μουσείου, επαναλαμβάνω. Εάν υπάρχει κάποιος να εξιστορεί, οι στιγμές εκεί γίνονται μαγικές.»

Ο Π.Μ. μίλησε, λέγοντας *«Δεν είναι καλή, πχ στο Λούβρο υπάρχει προσβάσιμη έκθεση, αναλογικά με την πολιτισμική κληρονομιά και παρακαταθήκη κι εκθέματα, τα*

οποία διαθέτει η Ελλάδα, που είναι ένα ολόκληρο Μουσείο σε σχέση με το τι θα μπορούσε να υπάρχει με τον κληρονομικό πλούτο της και κάνει πολύ λιγότερα, ενώ οι άλλες ξέρουν αν το αναδεικνύουν.»

Σχετικά με την επαρκή συναίσθηση κατά την επαφή με τα εκθέματα, τα άτομα με κινητική αναπηρία δεν αντιμετωπίζουν, σύμφωνα με τις συνεντεύξεις βάθους, κάποιο πρόβλημα, ωστόσο τα άτομα με πρόβλημα στην όραση αναφέρουν πως νοιώθουν πολύ αμήχανα κατά την επίσκεψη σε ένα πολιτισμικό χώρο, καθώς διακατέχονται από ένα αίσθημα ανασφάλειας για την κίνηση εντός του χώρου. Χρειάζονται, οπωσδήποτε, ένα ακόμη άτομο ως συνοδό, ενώ είναι απαραίτητη η δυνατότητα αφής, έστω κι αφουγκράσματος του χώρου ή του εκθέματος. Η Α.Β. αναφέρει πως

«Όχι, σε καμμία περίπτωση κι όταν μου ζητάται να παρευρεθώ με παρέα, θα νοιώθω άβολα και δε θα μπορώ να συμμετέχω.» κι ο Σ.Π. τοποθετείται:

«Προσωπικά, μου αρκεί να αφουγκράζομαι το χώρο κι, όπως προανέφερα, να φαντασιώνω το χώρο, όπως όταν υπήρξε λειτουργικός. Υπάρχει σε κάποια μουσεία η δυνατότητα αφής είτε ομοιωμάτων είτε με γάντι και των ίδιων των εκθεμάτων κι αυτό αρκεί, για να σχηματίσεις μία εικόνα. Για μένα δε χρειάζονται και περισσότερα, γιατί χάνεται η ουσία, γεμίζει το μυαλό πληροφορίες περιττές και μπερδεύεται.»

Κλείνοντας τη συνέντευξη, τα άτομα ερωτήθηκαν εάν και κατά πόσο νοιώθουν αισιόδοξα, αναφορικά με τις προσπάθειες που καταβάλλονται για περαιτέρω πρόσβαση. Όλα τα άτομα ανέφεραν πως επιλέγουν να είναι αισιόδοξα αποκλειστικά από δική τους επιθυμία και πιστεύουν πως χρειάζεται ακόμη πολύ δουλειά, για να νοιώσουν και τα ίδια την αλλαγή προς το θετικό. Ακόμη, συμφωνούν, στο μεγαλύτερο ποσοστό, πως η βελτίωση προκύπτει, έως τώρα, από ιδιωτική πρωτοβουλία. Η Ε.Μ. ανέφερε πως

«Είμαι, αλλά γιατί έτσι είμαι από μόνη μου ως άνθρωπος. Κατά τα άλλα τη βελτίωση τη βλέπω πολύ μακριά κι ό, τι γίνεται έως τώρα στο περισσότερο βαθμό, γίνεται μέσα από ιδιωτική πρωτοβουλία.», ο Α.Π.

«Ευελπιστώ απλώς πως, σε βάθος χρόνου, η πρόσβαση για τα άτομα με αναπηρία θα είναι πολύ καλύτερη από ό, τι είναι τώρα.», ενώ η Α.Β. ανέφερε

«Κάποια στιγμή είχα πετύχει έναν πάγκο σε μία οργάνωση, την Επάνοδο, μία συνεργατική εταιρεία, η οποία απαρτίζεται αποκλειστικά από άτομα με αναπηρίες κι αυτό είναι κάτι πιο θετικό για μας και για άλλα άτομα, για όλα με κάποιο είδος αναπηρίας κι όσο υπάρχουν τέτοιες μικρές δράσεις, θα υπάρχει και μία μικρή ελπίδα για κάτι μεγαλύτερο στο μέλλον.»

Καθίσταται σαφές πως ο δρόμος προς την πάταξη του κοινωνικού αποκλεισμού και προς την επίτευξη της ισότητας μέσα από μία λειτουργική προσβασιμότητα είναι μακρύς και πως θα πρέπει να λαμβάνεται, πλέον, υπόψιν ότι, σε μεγάλο βαθμό, τα άτομα με αναπηρίες επιλέγουν τα ίδια την απομάκρυνσή τους από τα δρώμενα, λόγω της αίσθησης πως γίνονται βάρος και παραιτούνται από την ελπίδα της εφαρμογής μέτρων με πλήρη λειτουργικότητα κι αποτελεσματικότητα, δημιουργώντας ένα μονόδρομο προς την περιθωριοποίηση.

iii. Συνθετικά Συμπεράσματα των Δύο Μεθόδων Εμπειρικής Έρευνας

Οι δύο μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας της διπλωματικής εργασίας λειτουργούν ως επαλήθευση του θεωρητικού μέρους της, καθώς και συμπληρωματικά μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, οι συνεντεύξεις βάθους επικύρωσαν με τα αποτελέσματά τους τις σημειώσεις που στηρίχθηκαν στον κατάλογο διευκόλυνσης της επιτόπιας παρατήρησης. Η ύπαρξη στοιχειωδών μέτρων που επιτρέπουν – δεν διευκολύνουν απαραίτητως – τη φυσική πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες, δεν είναι αρκετή για να πατάξει το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού και να αλλάξει την εικόνα της περιθωριοποίησης των ατόμων, η οποία προκύπτει τόσο από το κοινωνικό σύνολο όσο κι από προσωπική τους επιλογή, ύστερα από το αίσθημα παραίτησης που τα διακατέχει.

Όπως έχει χαρακτηριστικά ειπωθεί σε μία εκ των συνεντεύξεων, τα σύγχρονα μουσεία δεν αδειοδοτούνται εάν δε διαθέτουν συγκεκριμένες υποδομές, επί παραδείγματι ράμπες, ωστόσο εκείνα περιορίζονται στην παροχή των υποδομών αυτών, δίχως να μεριμνούν για τη λειτουργικότητά τους, πράγμα που αναιρεί τον ίδιο το λόγο της ύπαρξης κι αναγκαιότητάς τους, ενώ φθάνει να ενισχύει την πενιχρή προσβασιμότητα. Τα άτομα έχουν ανάγκη από υποδομές που θα προάγουν την αυτονομία στις επιλογές και τις μετακινήσεις τους στο χώρο. Οι ελλείψεις που διαπιστώθηκαν στον κατάλογο της επιτόπιας παρατήρησης, όπως φαίνεται στους παραπάνω πίνακες³⁷, είναι πολλές κι αιτιολογούν την άρνηση των ατόμων να επισκέπτονται μουσειακούς χώρους.

Τα άτομα με αναπηρίες προβαίνουν σε διαρκείς προσπάθειες προσέγγισης των πολιτισμικών χώρων, απευθυνόμενα τα ίδια σε φορείς της Πολιτείας, παραθέτοντας επακριβώς τις ανάγκες τους για προσβασιμότητα. Είναι προφανές πως οι μουσειακοί χώροι διαθέτουν υποδομές κι εφαρμόζουν μέτρα διευκόλυνσης της πρόσβασης, χωρίς την απαραίτητη προσοχή για τη λειτουργικότητά τους. Τα πρόσωπα που έδωσαν τις συνεντεύξεις βάθους διευκρίνισαν πως η Ελλάδα δε στερείται της στοιχειώδους παροχής υποδομών φιλικών στην πρόσβαση, αλλά στερείται του προγραμματισμού, ούτως ώστε αυτά να καταστούν αποτελεσματικά και να λειτουργούν συνεχόμενα, δίχως το στοιχείο του μεμονωμένου δρώμενου.

³⁷ Βλ. σελίδες 53, 55, 56.

Όσα άτομα μίλησαν, έδειξαν να έχουν την επιθυμία και τη διάθεση να συμμετάσχουν σε μία πιθανή εκπαιδευτική μουσειακή δράση και να νοιώσουν μέρος της πολιτισμικής αξίας. Το γεγονός πως όσες ενέργειες λαμβάνουν χώρα σε μουσειακούς χώρους στηρίζονται μονάχα σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες υπό τη μορφή ημερίδων, αποθαρρύνει τα άτομα που σταδιακά απομακρύνονται από τη σκέψη αυτή. Κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων βάθους παρατέθηκαν ενδιαφέρουσες προτάσεις βελτίωσης των μουσειακών επισκέψεων, οι οποίες δεν απαιτούν μεγάλο οικονομικό προϋπολογισμό, αλλά διαφορετική διαχείριση του ήδη υπάρχοντος.

Όλα συνέκλιναν στο ότι είναι αυτονόητα απαραίτητη η παρουσία προσωπικού με τη βασική γνώση της νοηματικής γλώσσας και τη γνώση της αρμόζουσας συνοδείας στα άτομα με πρόβλημα όρασης. Αντιστοίχως, συμφώνησαν στο ότι, εφόσον υπάρχουν πλέον εντός των μουσείων τα ομοιώματα των εκθεμάτων, αυτό που λείπει είναι μία ημέρα καθορισμένη για μία επίσκεψη ατόμων με περιορισμένη ή πλήρως εκλιπούσα όραση, για να τα ψηλαφίσουν χωρίς κάποιο χρονικό περιορισμό. Ακόμη, μία παροχή ενός σχεδιαγράμματος του χώρου σε μορφή Braille, ένα σχοινί όδευσης ή μία ηχητική περιγραφική εφαρμογή για την πλοήγηση στο εσωτερικό του μουσείου είναι ιδέες που δόθηκαν από όλα τα άτομα και καμμία εξ αυτών δε χρειάζεται μεγάλη οικονομική δαπάνη, ενώ, συνάμα, δίνει την απαραίτητη αίσθηση αυτονομίας στα άτομα αυτά και μειώνει τον κίνδυνο τραυματισμού.

Τέλος, αυτό στο οποίο στάθηκαν και τόνισαν οι άνθρωποι που τοποθετήθηκαν είναι πως η κοινωνία οφείλει να κατανοήσει πως η απόσταση των ατόμων με αναπηρίες από το στοιχείο του πολιτισμού δε συνίσταται σε ένα αίσθημα αδιαφορίας ή σε μία έμφυτη αδυναμία επαφής με αυτό, αλλά στην παραίτηση που νοιώθουν μετά από πολλά εγχειρήματα επικοινωνίας με τους αρμόδιους φορείς για έναν πολιτισμό προσβάσιμο σε όλους.

Γενικά Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας όσα αναφέρθηκαν στην παρούσα διπλωματική εργασία, η έννοια της αναπηρίας απασχόλησε επί δεκαετίες πλήθος θεωρητικών κι επιστημόνων, μέχρι να συγκλίνουν σε έναν ορισμό της. Για πολλά χρόνια επικράτησε το ιατρικό μοτίβο ερμηνείας της, το οποίο πρέσβευε πως πρόκειται για μία περίπτωση «μη κανονικότητας» ως προς το σώμα και τη λειτουργία του ατόμου, ενώ έφθασαν τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, έως ότου αναδύθηκε το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας· το εν λόγω μοντέλο είναι μέχρι και σήμερα ισχύον και οι καταβολές του στηρίζονται στην πάταξη του στιγματισμού των ατόμων με αναπηρία ως μη φυσιολογικών, θεωρία για την οποία έχει η ίδια η κοινωνία ευθύνη.

Στο πλαίσιο, επομένως, της κοινωνικής αποδοχής, προκύπτει και το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού. Τα άτομα με αναπηρίες έρχονται σε καθημερινή βάση αντιμέτωπα με τη συγκεκριμένη παθογένεια, καθώς οι αρμόδιοι φορείς και οι ίδιοι οι πολίτες δε μεριμνούν ούτως ώστε τα άτομα αυτά να διευκολύνονται στις βασικές τους μετακινήσεις κι ανάγκες, πράγμα που οδηγεί στην περιθωριοποίησή τους, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο, με αποτέλεσμα τη σταδιακή απομάκρυνσή τους από την κοινωνική ζωή.

Στο επίκεντρο του προβληματισμού περί κοινωνικού αποκλεισμού, βρίσκεται το ζήτημα της προσβασιμότητας. Με τον όρο αυτό νοείται η αυτονομία κινήσεων των ατόμων σε κάθε ζωτικής σημασίας πτυχή της ζωής τους. Μία εξ αυτών είναι η επαφή με το στοιχείο του Πολιτισμού, ο οποίος είναι καθρέπτης των αξιών και σημείο τομής διεθνικών σχέσεων. Η πρόσβαση στο αγαθό του πολιτισμού αποτυπώνεται ως δικαίωμα καθολικό, ενώ διατάξεις σε διεθνές, ευρωπαϊκό κι εγχώριο επίπεδο αξιώνουν την ισότητα στην πρόσβαση, συγκεκριμένα και στα άτομα με αναπηρίες. Πράγματι, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα για την πρόσβαση των ατόμων αυτών σε χώρους πολιτισμού, ωστόσο όπως φαίνεται τόσο μέσα από μία επιτόπια παρατήρηση, όσο και μαρτυρίες των ίδιων των ατόμων, ο βαθμός λειτουργικότητας κι αποτελεσματικότητας των μέτρων που εφαρμόζονται, δεν είναι ο επιθυμητός.

Η οργάνωση των μέτρων αυτών κι η ποιότητα των υποδομών είναι εξαιρετικά αμφίβολες ως προς το αντίκριμά τους στη διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρίες να χαίρουν του δικαιώματός τους περί προσβασιμότητας. Μπορεί η χώρα, εν τέλει, να

μην υστερεί σε γενικές γραμμές αναφορικά με τα μέτρα πρόσβασης, σε σύγκριση με χώρες του εξωτερικού, ωστόσο τα μέτρα αυτά δεν επαρκούν για την αυτονομία. Επί παραδείγματι, μία ενδιαφέρουσα ιδέα, όπως είναι εκείνη των ομοιωμάτων για ψηλάφηση, δεν μπορεί να ευοδωθεί άμεσα και χρειάζεται μακροπρόθεσμο προγραμματισμό, καθώς πρόκειται για διαδικασία, η οποία απαιτεί χρόνο κι οργανωτικότητα, ενώ την ίδια στιγμή δεν προγραμματίζεται στους μουσειακούς χώρους ημέρα επίσκεψης μονάχα για άτομα με προβλήματα όρασης. Ομοίως, σε πολλές περιπτώσεις η κλίση μίας ράμπας είναι επικίνδυνη για όσα άτομα χρησιμοποιούν αμαξίδιο. Για παράδειγμα, στον αρχαιολογικό χώρο του Μουσείου της Ακρόπολης η ράμπα έχει απότομη στροφή και η κατασκευή της δεν είναι ενιαία, πιθανώς για οικονομικούς λόγους, καθώς ο μηχανισμός της ράμπας είναι εξαιρετικά ακριβός, πράγμα επισφαλές ακόμη και για άτομα, τα οποία δε κάνουν χρήση αμαξιδίου.

Αυτό που προκύπτει από την παρατήρηση και τις συνεντεύξεις βάθους, είναι πως τα περισσότερα μέτρα που εφαρμόζονται μένουν μονάχα ως ιδέες κι ανακοινώσεις των μουσειακών χώρων, είτε διαρκούν για ελάχιστο χρονικό διάστημα ως ημερίδες, είτε υλοποιούνται πρόχειρα, με αποτέλεσμα άκρως αντίθετο του προσδοκώμενου, εξαιρέσει ορισμένων σημαντικών ιδιωτικών πρωτοβουλιών. Για το λόγο αυτό, καθίσταται απαραίτητη η χρηματοδότηση των χώρων πολιτισμού για την υλοποίηση σημαντικών προγραμμάτων αναφορικά με την προσβασιμότητα, καθώς και αποφυγή της χρηματικής κακοδιαχείρισης, ενώ είναι απαραίτητη η ύπαρξη προσωπικού με γνώσεις στη νοηματική και στη συνοδεία ατόμων με βαθμό αναπηρίας. Ακόμη, η ιδέα της εκπαιδευτικής δράσης του Μουσείου, είναι καλό να εδραιωθεί στους περισσότερους χώρους και μην αφορά μονάχα σε μεμονωμένες δράσεις.

Οι μουσειακοί χώροι, ως σημεία πολιτισμικής κληρονομιάς κι αντανάκλαση των αξιών, οφείλουν να προάγουν την ισότητα, φιλοξενώντας κάθε άνθρωπο και χαρίζοντας την ευκαιρία ενός πνευματικού ταξιδιού μέσα από την Τέχνη. Τα άτομα με αναπηρίες συναντούν καθημερινά τη διάκριση και τον κοινωνικό αποκλεισμό, λόγω της αδιαφορίας των φορέων και της κοινωνίας απέναντι στις ανάγκες τους κι η περιθωριοποίησή τους φθάνει να αποτελεί πλέον αιτία και συνάμα αποτέλεσμα του αποκλεισμού αυτού.

Όσα κατεγράφησαν στη διπλωματική εργασία και σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα από τη διεξαγωγή της έρευνας διαψεύδουν σε μεγάλο βαθμό τις διατάξεις του ΟΗΕ περί ισότητας, επικουρικότητας κι αλληλεγγύης. Πέρα από την προστασία της ατομικής ελευθερίας κι αξιοπρέπειας των ατόμων με αναπηρίες, προάγεται η πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμό αυτών, πράγμα το οποίο δεν υλοποιείται σε ικανοποιητικό βαθμό, καθώς η εκπαιδευτική δράση των Μουσείων λαμβάνει χώρα μονάχα με μεμονωμένες ιδιωτικές πρωτοβουλίες ορισμένης διάρκειας και με συγκεκριμένες ημερίδες. Τα άτομα με αναπηρίες όχι απλώς δεν έχουν την ευκαιρία της επαγγελματικής απορρόφησης στον πολιτισμό, αλλά στερούνται της στοιχειώδους δυνατότητας πρόσβασης σε αυτόν.

Κλείνοντας, αυτό που προκύπτει ύστερα από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και την ανάλυση των αποτελεσμάτων της επιτόπιας παρατήρησης και των συνεντεύξεων βάθους είναι πως ο αποκλεισμός κι η περιθωριοποίηση των ατόμων δεν είναι μία συνθήκη που πρέπει να αντιμετωπίζεται ως νόρμα της κοινωνίας. Πρόκειται για ένα καθεστώς που προκύπτει με την απομάκρυνση των ατόμων με αναπηρίες από τις διαρκείς προσπάθειες απόλαυσης του πολιτισμικού αγαθού, οι οποίες δεν έχουν το αντίστοιχο αντίκρισμα.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αθανασιάδου, Α. (2004) Μουσεία και Πολιτιστικά Κτίρια του Υπουργείου Πολιτισμού – Η πρόσβαση των ΑμεΑ. στο Α. Τσιτούρη (επιμ.). *Πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρίες σε Χώρους Πολιτισμού και Αθλητισμού*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, 139-141.

Αλεξίου, Χ. (2004). Πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρία στα Πολιτιστικά Δρώμενα: Το Πρόβλημα και οι Εκπαιδευτικές Παρεμβάσεις για την Επίλυσή του. Στο Α. Τσιτούρη (επιμ.), *Πρόσβαση Ατόμων με Αναπηρίες σε Χώρους Πολιτισμού και Αθλητισμού*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, 230-237.

Αντζουλάτου, Ε., (2004). Μουσειακά Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες: Διαπιστώσεις, Επισημάνσεις στο Μ. Βελιώτη-Γεωργοπούλου, Ε. Τουντασάκη, (επιμ.), *Μουσεία και Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Εμπειρίες και Προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg, 81-87.

Βέμη, Μ. (2010). *Μουσεία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.

Βουδούρη, Δ. (2003). *Κράτος και Μουσεία: Το Θεσμικό Πλαίσιο των Αρχαιολογικών Μουσείων*. Αθήνα: Σακκούλα.

Ιωαννίδη, Β. (2005). *Μουσεία και Κοινωνικά Αποκλεισμένες Ομάδες. Η Περίπτωση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες: Προβληματική, Δυνατότητες, Εφαρμογές*. Αθήνα: Νέα Παιδεία, τχ. 114, 43-54.

Κούνεβα, Κ. (2013). *Έκθεση για την κατάσταση των αναπήρων και την πολιτική για την αναπηρία στην Ελλάδα. Οι Επιπτώσεις του Μνημονίου και της Λιτότητας*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Τσουκαλάς, Κ. (2010). *Η Επινόηση της Ετερότητας. «Ταυτότητες» και «Διαφορές» στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Φερόνας, Α. (2005). Οι Τοπικοί Φορείς στην Καταπολέμηση του Κοινωνικού Αποκλεισμού: Προβλήματα και Προοπτικές στο Γ. Ο. Τσομπάνογλου, Γ. Κορρές, & Ι. Γιαννόπουλος (επιμ.), *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πολιτικές Ενσωμάτωσης*, Αθήνα: Παπαζήση, 291-318.

Ξενόγλωσση

Abt, J. (2006). *The Origins of the Public Museum to Sharon Macdonald. A Companion to Museum Studies*. Oxford: Blackwell, 115-134.

Bamford, A. (2011). *Main Trends in Policies for Widening Access to Culture*. European Expert Network on Culture. Produced for the OMC Group on Inclusive Culture.

Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. London: New York: Routledge.

Bourdieu, P. & Alain D. (1997). *The Love of Art: European Museums and Their Public*. Cambridge: Polity Press.

Brants, L., Trigt, P. & Schippers, A. (2017). A Short History of Approaches to Disability in the Netherlands to *The Routledge History of Disability*. London, 151-160. Available to <https://doi.org/10.1201/9781315198781>

Brown, I., Radford, J. P. (2015). *The Growth and Decline of Institutions for People with Developmental Disabilities in Ontario: 1876–2009*. Journal on Developmental Disabilities, 21(2), 7–27.

Timothy, A. (1987). (ed), *Education in Museums: Museums in Education*. London: HMSO.

Scotch, R.K. (1982). *The Creation of Civil Rights for Disabled People*. Unpublished Ph.D. diss., Harvard University, 504.

Μετεφρασμένα

Adler, S. E. & Clarke, R. (2018). *Η Κοινωνική Έρευνα. Μια Ξεναγήση στις Μεθόδους και στις Τεχνικές* (επιμ. Ι. Τσίρμπας και μτφρ. Α. Χράπαλος). Αθήνα Τζιόλας.

Adorno, WT., Hofman, W. & Petrovic, G., (1973). *Αλλοτρίωση. Τρεις Μελέτες για την Αποξένωση, την Εξαθλίωση και τη Φθορά του Ανθρώπου* (μτφρ. Γ. Βαμβαλής). Αθήνα: Επίκουρος.

Bourdieu, P. (1964). *Οι Κληρονόμοι. Οι Φοιτητές και η Κουλτούρα* (μτφρ. Ν. Παναγιωτόπουλος, Μ. Βιδάλη). Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Bourdieu, P. (1979). *Η Διάκριση. Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κριτικής* (μτφρ. Κ. Καψαμπέλη). Αθήνα: Πατάκης.

Robson, C. (2010). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου. Ένα μέσον για τους Κοινωνικούς Επιστήμονες και τους Επαγγελματίες Ερευνητές* (επιμ. Κ. Μιχαλοπούλου και μτφρ. Β. Π. Νταλάκου & Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg.

Foucault, M. (2012). *Η Γέννηση της Βιοπολιτικής. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978-1979)* (επιμ. Λ. Ρινόπουλος και μτφρ. Β. Πατσογιάννης). Αθήνα: Πλέθρον.

Zavalloni, M., Louis-Guerin, C. (1996). *Κοινωνική Ταυτότητα και Συνείδηση. Εισαγωγή στην Εγώ-Οικολογία* (επιμ. και μτφρ. ΑΒ. Ρήγα). Αθήνα: ΕλληνικάΓράμματα.

Ξενόγλωσση Αρθρογραφία

Department of Education and Employment. (1999). *From Exclusion to Inclusion. A Report of the Disability Rights Task Force on Civil Rights for Disabled People.*

European Commission. (2010). *Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe.* Brussels.

Miles, M. (2011). *The "Social Model of Disability" Met a Narrative of (in) Credulity: A Review.* Available to

https://www.researchgate.net/publication/271123495_The_'Social_Model_of_Disability'_Met_a_Narrative_of_InCredulity_A_Review

Priestley, M. (2007). *La Recherche d'une Politique Européenne du Handicap: Entre le National et le Mondial.* Department of Sociology and Social Policy, Centre for Disability Studies, University of Leeds, Leeds, LS2 9JT, United Kingdom. Research Paper to Science Direct, Alter, 61-74. Available to [ScienceDirect.com | Science, health and medical journals, full text articles and books.](https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0926641007000000)

Scotch, R.K. (1989). *Politics and Policy in the History of the Disability Rights Movement to Disability Policy: Restoring Socioeconomic Independence*. Milbank Memorial Fund, 67, 380-400. Available to <https://www.jstor.org/stable/3350150>

Διαδικτυακές Πηγές

[Disability in Greece.pdf](#)

[Disability and Inclusion – What Museum Front Line Staff Need to Know \(artbeyondsight.org\)](#)

[Μουσείο Αφής - Φάρος Τυφλών της Ελλάδος \(tactualmuseum.gr\)](#)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EL>

[Αναλυτικά όλα τα Δικαιώματα των ΑμΕΑ \(kardiopatheia.gr\)](#)

[opendocpdf.pdf \(refworld.org\)](#)

[untitled \(hellenicparliament.gr\)](#)

[text_el.pdf \(europa.eu\)](#)

[1054.pdf \(edulll.gr\)](#)

Παραρτήματα

i. Κατάλογος Διευκόλυνσης της Επιτόπιας Παρατήρησης

Κινητικά Προβλήματα

- Ράμπες
- Ράμπες στο σωστό πλάτος
- Ράμπες με χειρολησθήρες κι όχι απότομες
- Ανελκυστήρες
- Είσοδοι με κατάλληλο πλάτος για αμαξίδια
- Επίπεδο Δάπεδο
- Φωτεινά Προειδοποιητικά Σύμβολα για τις αλλαγές στο δάπεδο και την απόσταση από το έκθεμα
- Χώροι Υγιεινής εντός του Μουσείου
- Σωστή τοποθέτηση σε ύψος της Λεζάντας και των Εκθεμάτων
- Λεζάντες με χρωματική αντίθεση στη γραμματοσειρά και μεγάλη γραμματοσειρά

Προβλήματα Ακοής

- Ακουστική Ξενάγηση σε Γραπτή Μορφή
- Οθόνες με πλήρες περιγραφικό περιεχόμενο
- Προσωπικό που να γνωρίζει τη νοηματική
- Λεπτομερείς Λεζάντες
- Έντονος φωτισμός στο επιτρεπτό για τα εκθέματα όριο, για να διακρίνεται όποιος ξεναγεί στη νοηματική

Προβλήματα Όρασης

- Χαμηλός Φωτισμός
- Συγκεκριμένες Ώρες Επίσκεψης για αποφυγή της πολυκοσμίας και διευκόλυνση της ξενάγησης
- Ηχητικά Προειδοποιητικά Σύμβολα
- Ακουστική Ξενάγηση
- Συνοδοί/Εκπαιδευμένο Προσωπικό
- Σχοινί Όδευσης
- Μη ύπαρξη προεξεχόντων αντικειμένων κι απότομων αλλαγών στο δάπεδο
- Σωστά τοποθετημένα κάτοπτρα
- Όχι γυάλινες πόρτες χωρίς προστασία
- Επιτρεπόμενη η αφή στα εκθέματα/Ύπαρξη ομοιωμάτων εκθεμάτων για δυνατότητα αφής
- Σωστό ύψος των εκθεμάτων κι επιτρεπόμενη απόσταση από αυτό
- Μεγάλα υπομνήματα σε ειδική γραφή

ii. Οδηγός Συνεντεύξεων Βάθους

1. Μπορείτε να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς και για τον τρόπο που ζείτε;
2. Επισκέπτεσθε πολιτιστικούς χώρους κι εάν ναι, πόσο συχνά;
3. Όταν πηγαίνετε σε ένα Μουσείο, ποιές είναι οι προσδοκίες σας;
4. Υπάρχουν κάποια από τα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόσβαση των ΑΜΕΑ που νομίζετε ότι θα έπρεπε να είναι διαφορετικά;
5. Ποια είναι η άποψή σας για τη σχέση της Πολιτείας με την Ομοσπονδία σας;
6. Υπάρχουν κάποια μέτρα που πιστεύετε ότι μπορεί να αναλάβει άμεσα η πολιτεία και δεν το έχει ήδη κάνει;
7. Πως κρίνετε την εκπαιδευτική δράση του μουσείου;
8. Ποια είναι η άποψή σας για τη θέση της Ελλάδας στον τομέα της προσβασιμότητας των ΑμεΑ στα μουσεία συγκριτικά με άλλες χώρες της ΕΕ;
9. Θεωρείτε πως έχετε επαρκή συναίσθηση για τα εκθέματα, με τα οποία έρχεστε σε επαφή;
10. Είστε αισιόδοξος αναφορικά με τις προσπάθειες, που καταβάλλονται για περαιτέρω πρόσβαση;